

ДИСКУСИОНЕН ФОРУМ
3/2006

**ПРИВАТИЗАЦИЯ В СОЦИАЛНОТО
ОСИГУРЯВАНЕ**

Доц. д-р Йордан Христосков

**ВИСШЕ УЧИЛИЩЕ ПО
ЗАСТРАХОВАНЕ И ФИНАНСИ – СОФИЯ**

ДИСКУСИОНЕН ФОРУМ

3/2006

ПРИВАТИЗАЦИЯ В СОЦИАЛНОТО ОСИГУРЯВАНЕ

Доц. д-р Йордан Христосков

(Материали от дискусия, проведена на 15.10.2006 г.)

Участници:

Д. ик. н. Никола Абаджиев – председател на Българската асоциация на дружествата за допълнително пенсионно осигуряване, Даниела Асенова – главен директор на главна дирекция „Осигурителни вноски и краткосрочно осигуряване” на НОИ, доц. д-р Григорий Вазов – президент и председател на Настоятелството на ВУЗФ, Асия Гонева – конфедерален секретар на КНСБ, Григор Димитров – зам.-главен изпълнителен директор на ПОК „Доверие” АД, доц. д-р Митко Димитров – директор на Икономическия институт към БАН, Станислав Димитров – главен изпълнителен директор на ПОК „ДСК – Родина” АД, доц. д-р Боян Дуранкев – преподавател във ВУЗФ, доц. д-р Йото Йотов – хоноруван преподавател във ВУЗФ, Весела Караиванова – подуправител на НОИ, ст. ас. д-р Илко Кръстителски – преподавател във ВУЗФ, доц. д-р Богомил Манов – преподавател в УНСС, доц. д-р Георги Николов – ректор на ВУЗФ, доц. д-р Нено Павлов – ректор на СА „Д.А. Ценов” – Свищов, Бисер Петков – зам.-председател на Комисията по финансов надзор, доц. д-р Лена Русенова – зам.-ректор на ВУЗФ, Николай Славчев – главен методолог на ПОД „Алианц България” АД, доц. д-р Огняна Стоичкова – зам.-ректор на ВУЗФ, проф. д.ик.н. Методи Христов – преподавател във ВУЗФ, Божидар Чанков – директор на дирекция „Продажби” на ПОК „Доверие” АД.

**ВИСШЕ УЧИЛИЩЕ ПО
ЗАСТРАХОВАНЕ И ФИНАНСИ – СОФИЯ**

РЕДАКЦИОННА КОЛЕГИЯ

- 1. Проф. д. ик. н. Методи Христов – главен редактор**
- 2. Проф. д. ик. н. Михаил Динев**
- 3. Доц. д-р Григорий Вазов**
- 4. Доц. д-р Георги Николов**
- 5. Доц. д-р Боян Илиев**
- 6. Доц. д-р Лена Русенова**
- 7. Доц. д-р Огняна Стоичкова**
- 8. Доц. д-р Йордан Христосков**

РЕДАКТОР: Милка Рускова

ISSN 1312 - 6040

СЪДЪРЖАНИЕ

1. ВИЗИЯ, МАЩАБИ И ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА НА ПРИВАТИЗАЦИЯТА В СОЦИАЛНОТО ОСИГУРЯВАНЕ - доклад на доц. д-р Йордан Христосков, ръководител на департамента „Застраховане, финанси и счетоводство” към ВУЗФ и управител на НОИ

2. ДИСКУСИЯ ПО ТЕМАТА

1. ВИЗИЯ, МАЩАБИ И ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА НА ПРИВАТИЗАЦИЯТА В СОЦИАЛНОТО ОСИГУРЯВАНЕ

доклад на доц. д-р Йордан Христосков, ръководител на департамента „Застраховане, финанси и счетоводство” към ВУЗФ и управител на НОИ

Изминаха почти седем години от старта на радикалната реформа в социалното осигуряване на България. Тази реформа е едновременно и параметрична, и системна. Наред с промените в параметри, като размер на осигурителните вноски и разпределението им между работодател и работник, възраст и осигурителен стаж за достъп до пенсия, пенсионна формула и други, се промени и архитектурата на самата пенсионна система. Въведоха се втори и трети стълб на капиталов принцип с индивидуални сметки. В действие е целият пакет от нормативни документи за трите стълба на пенсионната система. Изградена е институционалната инфраструктура на държавното обществено осигуряване. Успешно функционира институция за интегриран надзор върху допълнителното социално осигуряване, застраховането и търговията с ценни книжа. В пенсионната индустрия функционират 8 лицензирани пенсионни дружества, които управляват 24 пенсионни фонда. Променената законова рамка позволява след 1 януари 2007 г. да се регистрират и фондове с професионални пенсионни схеми.

Оценките за осъществената реформа са противоречиви. Едни анализатори и политически кръгове я определят като прекалено радикална и считат, че капиталовият сегмент трябва да се развива само в доброволните му форми. Други пък считат, че трябва да се върви към пълна приватизация на социалното осигуряване в България.

Настоящият доклад има за цел само да постави основите на една дискусия за приватизацията в социалното осигуряване – нейната същност, мащаби и предизвикателства.

Визия и измерения на приватизацията в социалното осигуряване

Независимо от немалкия брой изследвания, публикации и дискусии по темата за приватизацията на социалното осигуряване, досега няма единно становище за нейната същност. Различните институции и отделни автори акцентират върху различни моменти от

нейната визия, разглеждат я в нейните различни измерения, но не и в цялост.

Анализирана като процес, приватизацията означава, че някои от дейностите в обществото могат да бъдат организирани в бъдеще **от частно-правни субекти (more privately)**. В този контекст **приватизацията на (или в) социалното осигуряване обхваща процеса на превръщане на обществените осигуровки (и получаваните от индивидите обезщетения) в по-голяма степен частни.**¹

При тази дефиниция, онова, което идва на пръв прочит в нашето съзнание за визията на приватизацията в социалното осигуряване (по аналогия с общото ни разбиране за приватизацията) е, че:

- приватизацията води до нарастване на осигурителния потенциал и до натрупване на огромни ресурси в осигурителните фондове, които подпомагат и развитието на икономиката;
- приватизацията осигурява по-високи и по-справедливи пенсии и обезщетения, в резултат на капитализацията на вноските;
- приватизацията разширява възможностите за избор на осигурените лица и осигурителите;
- приватизацията подобрява управлението на осигурителните фондове и предлага по-добро обслужване на осигурени и осигурители;
- приватизацията засилва интереса към социалното осигуряване и ограничава измамите.

Но в съзнанието ни възникват и съмнения, че:

- приватизацията в социалното осигуряване може да доведе до по-ниско равнище на осигурително покритие и до социална изолация на част от гражданите;
- административните разходи за издръжка в частните осигурителни фондове понякога са много по-големи от тези в обществената осигурителна система;
- приватизацията прави осигурителната система силно зависима от капризите на капиталовите пазари;
- осигурителният пазар е в силна конкуренция с потребителския, застрахователния и капиталовия пазар, т.е. нямаме пълна гаранция, че спестяванията на хората ще се насочат непременно към бъдеща социална сигурност.

Самият процес на приватизация на (или в) социалното осигуряване може да се осъществи по два начина:

¹ Building Social Security: The Challenge of Privatization. International Social Security Series, V. 6 , 2001, p. 5

- като всички отговорности по социалната сигурност на населението се преразпределят между обществения и частния сектор, като на последния се даде по-голяма тежест, или

- като се съхрани отговорността на държавата само при появата на определени рискове в конкретни ситуации.

Когато разглеждаме приватизацията в социалното осигуряване като преразпределение на отговорности, трябва да сме наясно, че разбиранията за мащабите и формите на това преразпределение са силно подвластни на времето, на обстановката, в която то се осъществява. Фактът, че дадено обществено благо е много важно за жизнения стандарт на човека, не означава непременно, че то трябва да бъде отговорност на държавата, или дори че трябва да бъде регулирано от нея. Пример за това е осигуряването на храна и дрехи. От друга страна, някои правни системи ясно разграничават:

- дейности, които са **изключителна държавна отговорност** и по принцип не подлежат на приватизация; и

- **конкуретни държавни отговорности**, които съвсем легитимно могат да се осъществяват от частно-правни субекти.

В страните, където конституцията ясно посочва цялостната дейност по социалното осигуряване като изключително държавна отговорност, темата за неговата приватизация е тема табу. Там, където няма ясно очертани граници на тези отговорности или пък изобщо отсъстват правни разпоредби, дебатите по приватизацията на (или в) социалното осигуряване са изключително важни.²

Приватизацията на социалното осигуряване и някои сродни и съпътстващи я процеси

Многоаспектността на приватизацията, нейните различни прояви я доближават по смисъл до някои сродни и съпътстващи я процеси и явления като: конкуренция и осигурителен пазар; дерегулиране и либерализация; комерсиализация.

Приватизацията на социалното осигуряване цели да създаде конкуренция, да подсили развитието на пазара на осигурителни услуги чрез ограничаване на държавния монопол. Така понятията “приватизация” и “конкуренция” могат да се разглеждат от две страни – преход от държавни към частни форми на администриране или цялостно поемане на отговорности, от една страна, и преход от монопол към конкуренция, от друга. Ето защо в литературата се подчертава, че проблемът с приватизацията на социалното

² Примерът с България е точно такъв.

осигуряване не лежи толкова в контраста “държавно или частно”, а по-скоро се крие в дихотомията “монопол или конкуренция”.³ Затова политики като намаляване на осигурителните вноски, въвеждането на бонуси и данъчни облекчения понякога се определят като политики на приватизация на социалното осигуряване. Или, с други думи, самото въвеждане на пазарни механизми се разглежда като приближаване на държавния до частния сектор.

Приватизацията на социалното осигуряване е съпътствано и от процесите на дерегулиране и либерализация. Деретулирането в социалното осигуряване означава премахване или ограничаване на въведените от държавата правила и норми, които спъват конкуренцията. Най-често това се изразява в отпадане на държавните ограничения за достъп и ограничаване на държавната интервенция в този сектор. Когато ограниченията за пазарен достъп се премахнат на международно равнище, това вече означава либерализация на осигурителния пазар.

Приватизацията на социалното осигуряване често се асоциира и с комерсиализацията, т.е. преходът “работа без печалба” към “работа за печалба”. По принцип работата с цел формиране на печалба е типична за частните носители на социалното осигуряване. Възможни са обаче и случаи на комерсиализиране и на държавните осигурителни институции или пък най-малкото генериране от тяхна страна на доходи в секторите на публично–частното партньорство. Типичен пример в това отношение е определянето на комисионни такси от страна на Националния осигурителен институт (НОИ) за събирането и трансфера на осигурителни вноски за универсалните и професионалните пенсионни фондове. Формирането на приходи от дейности по предоставяне на информация за осигурителния статус на осигурените лица и отсъствието или наличието на задължения у осигурителите на банки и други финансови институции също е комерсиализация на държавното осигуряване и има аспекти на приватизация.

Форми и прояви на приватизацията в социалното осигуряване

В литературата⁴ се различават следните две форми на приватизация на социалното осигуряване:

³ Building Social Security: The Challenge of Privatization. International Social Security Series, V. 6, 2001, p. 14

⁴ Building Social Security: The Challenge of Privatization. International Social Security Series, V. 6, 2001, p. 7

- **Официално идентифицирана приватизация.** При нея преразпределението на отговорностите се насърчава активно от държавата и се урежда чрез промени в законите. Примери за такъв вид приватизация са случаите на закриване на някои от схемите за допълнително държавно осигуряване на определени категории служители (основно в страни от Латинска Америка) и прехвърлянето на тяхното осигуряване към частните пенсионни фондове. В България законово част от вноските в обществения фонд “Пенсии” се насочват към частно управлявани универсални и професионални пенсионни фондове от капиталов тип. Такава приватизация ще се осъществи и с Учителския пенсионен фонд, администриран сега от НОИ.⁵

- **Пълзяща, промъкваща се (creeping) приватизация.** Случаите на нейното проявление са много, но най-типични са примерите, когато с намаляването на размерите на пенсиите и другите обезщетения или пък с въвеждането на по-строги критерии за достъп, се създава пространство за развитие на доброволните частни форми на осигуряване. Така например, повишаването на пенсионната възраст у нас насърчи развитието на доброволното пенсионно осигуряване, където се допуска 5 години по-ранно пенсиониране. Недоволството от общественото здравно осигуряване пък създава предпоставки за развитие на частните здравноосигурителни фондове. Този тип приватизация се наблюдава също и в страни, където има голям брой заети в различни алтернативни гъвкави форми на упражняване на труд – например като работа на непълнен работен ден, самонаетост, работа по различни субсидирани програми без осигурително покритие от държавните осигурителни системи. Съвсем естествено е в тези страни да възникнат частни форми на осигуряване и тези хора да се насочат към него.

Социалното осигуряване може да бъде организирано или да се прояви по “по-частен” начин, да придобие частен характер в следните направления:

- по отношение на неговите институции – носители на осигуряването;
- по отношение на формите и начините на администриране;
- по отношение на кофинансирането на услуги или прехвърлянето на някои видове обезщетения върху работодателите или направо върху самите индивиди.

⁵ Според законите разпоредби средствата в него ще се прехвърлят в универсалните пенсионен фонд след 2010 година.

Приватизация по отношение на институциите означава, че държавните или квазидържавните форми на социално осигуряване отстъпват мястото си на недържавни институции. Следните институции, носители на социалното осигуряване могат да заменят държавното или квазидържавното обществено осигуряване.

- **Неправителствени организации (неформиращи печалба)**, включително религиозни и благотворителни организации, групи за взаимопомощ и други, като се разчита те да организират дейността по социалната сигурност по един по-прозрачен и по-ефективен начин;

- **Синдикалните и/или работодателските организации**, в качеството им на своеобразни първостепенни контрибутори и първостепенни разпоредители с фондовете на социалното осигуряване;

- **Комерсиални (пазарни) юридически лица**, с идеята, че пазарната конкуренция ще доведе до по-добро обслужване и по-високи компенсации при настъпване на осигурителен риск.

Приватизацията на социалното осигуряване в институционален план е свързано със следните принципи:

- **Свобода и автономност** на решенията на носителите на социалното осигуряване по отношение на предлаганите осигурителни схеми, насочеността към определени групи клиенти, инвестиционните портфейли, таксите и удръжките;

- **Финансова отговорност** на носителите на социалното осигуряване по отношение на надежност и цена на предлаганите схеми, качеството на обслужване, управлението на инвестициите, сигурността, доходността и ликвидността;

- **Правото на свободен избор на субектите на осигуряването** при избор на схема, договарянето на цена, условия за достъп до права, коефициент на заместване на дохода, степента на сигурност и ликвидност.

Приватизацията на социалното осигуряване **по начините на администриране** също може да има различни прояви. Така например, доставчици на здравни услуги или на услуги по профилактиката и рехабилитацията на гражданите могат да бъдат държавни или частни здравни заведения. Самата продажба на държавни заведения е форма на приватизация на общественото осигуряване. Паричните обезщетения от социалното осигуряване могат да се получат директно от държавната (или публичната) осигурителна институция или чрез посредник – пощенски служби, банки или пък от работодателя. В този смисъл имаме частична приватизация на определен сектор от осигурителния процес. По същия начин могат да бъдат възлагани на

други частни субекти дейности като събирането и предоставянето на информация на осигурените, съхранението на данните и други чисто осигурителни дейности. Смисълът на тази форма на приватизация е да се използват готови мрежи на пазарни субекти, които да доведат до намаляване на административните разходи.

По отношение на приватизацията на доставката на здравни услуги, типичен пример тук е преходът от напълно безплатно здравеопазване към кофинансиране на здравните разходи от населението или пък от работодателя.

Един от дискуссионните въпроси за **приватизацията на социалното осигуряване, разглеждана като кофинансиране или пък цялостно гарантиране на осигурителните плащания от работодателя или самия работник**, се отнася до алтернативните носители на държавните отговорности. По принцип държавните отговорности по гарантиране на обезщетения чрез приватизация на социалното осигуряване могат да бъдат прехвърлени към:

- **Самите индивиди**, насърчавайки ги сами да поемат отговорност за бъдещата си социална сигурност в случай на осигурителен риск чрез доброволно осигуряване или застраховане;

- **Семействата**, разчитайки на вътрешносемейни трансфери от работещите към неработещите членове, включително и чрез осигуряване на членовете на семейството от главата на семейството;

- **Работодателите**, организирайки различни видове пенсионни схеми, както и поемайки краткосрочни рискове било чрез директно изплащане на обезщетения, било като прибягват до застраховане на работниците в частни застрахователни компании.

Една от най-често срещаните форми на такава приватизация е кофинансирането на здравното обслужване, лекарствата, профилактиката и рехабилитацията от самите пациенти или пък от техния работодател. В някои страни отделни рискове изцяло се прехвърлят на работодателите или пък на самите работници. Така например, в Холандия работодателят изплаща обезщетение равно на 70 на сто от получаваната заплата в случай на болест на работника или служителя в продължение на 52 седмици. В Полша работодателят изплаща болнични 35 дни. В България от 2000 г. работодателите плащаха първите три дни болнични, а сега само първия ден, но не повече от 15 дни в рамките на една година. Често обект на приватизация е и рискът “трудова злополука и професионално заболяване”. В някои страни, като в Холандия например, този риск изцяло е изваден от общественото осигуряване и е прехвърлен към застраховането. В други страни, в това число и в България,

приватизацията се изразява в задължението на работодателя допълнително да застрахова за този риск определена категория работници. Обезщетенията в случай на инвалидност също се прехвърлят в отделни страни като задължение на работодателя. В някои страни (например в Алжир) работодателите плащат и част от семейните добавки за деца.

Мащаби на приватизацията на (или в) социалното осигуряване

Най-честите измерители на мащабите на приватизацията са:

- **Относителният дял на населението, включено в осигурителни фондове, управлявани от частно-правни субекти.** Този показател, наричан още осигурително покритие от частните фондове, варира силно по региони и отделни страни. По традиция осигурителното покритие от частни пенсионни фондове в Европа, САЩ, Канада и Австралия е много високо. Причините за това са в развитието на професионалните пенсионни схеми, разработвани и спонсорирани от работодателя. С най-висок процент на покритие са онези страни, в които допълнителното осигуряване в частни капиталови пенсионни фондове е много по-високо – например Холандия, Швейцария, Великобритания, САЩ, Канада и други. В по-ново време високо осигурително покритие в частното осигуряване постигна Чили, а след това и повечето страни от региона. В най-ново време осигурителното покритие в частните фондове бързо нарасна и в страните от Централна и Източна Европа, които въведоха тристъпловата пенсионна система и развиха системи за доброволно здравно осигуряване. Пример в това отношение е и България, където в края на 2005 г. осигурителното покритие достигна 61,73 на сто от работещото население. Най-висок е дялът на участниците в универсалните пенсионни фондове (46,52 на сто), следвани от участниците в професионалните пенсионни фондове (3,79 на сто) и от участниците в доброволните пенсионни фондове (11,42 на сто).

- **Дялът на натрупаните активи в частните осигурителни фондове в процент от Брутния вътрешен продукт (БВП)** е друг измерител на мащабите на приватизацията на социалното осигуряване. Този показател, наречен още **осигурително проникване**, в някои страни като, Холандия надхвърля 100 на сто, а в Чили е 64,9 на сто. В страните от ОИСР дялът на натрупаните нетни активи в процент към БВП е 55 на сто, а в България – 2,7 на сто.

- **Дялът на обезщетенията и пенсиите, получавани от частните осигурителни фондове в процент към общия размер на**

осигурителните плащания или в процент към заплатата, получавана преди пенсионирането, е друг измерител за степента на приватизация на осигуряването. В някои страни, където има еднакви пенсии за всички, основани на принципите на системата “Беверидж”, делът на пенсиите от частните пенсионни фондове многократно надвишава държавните универсални пенсии. В България се очаква делът на универсалните пенсионни фондове в общия размер на пенсиите да достигне 20 – 25 на сто, а този на доброволните пенсионни фондове – около 15 на сто.

Вместо заключение

Настоящият доклад няма за цел да навлезе в многобройните теоретични въпроси за провеждане на една полезна дискусия в областта на приватизацията на социалното осигуряване. По-скоро целта тук е да се провокира търсенето на отговори на следните по-съществени въпроси:

- политико-икономически аспекти на приватизацията в социалното осигуряване;
- приватизацията като организационен принцип в социалното осигуряване;
- приватизацията като средство за по-ефективно управление;
- приватизацията като свобода на избор в социалното осигуряване;
- приватизацията на социалното осигуряване като политика за обединяване на икономическите и социалните цели на обществото;
- държавно регулиране и стимулиране на приватизацията в социалното осигуряване;
- форми на публично-частно партньорство в социалното осигуряване.

Становищата по тези въпроси естествено могат да бъдат различни, но при всички случаи резултатите от един научен дебат по тях би бил изключително полезен за онези, които определят политиката в областта на социалното осигуряване в България

2. ДИСКУСИЯ ПО ТЕМАТА

Доц. д-р Георги Николов, ректор на Висшето училище по застраховане и финанси

Добър ден, дами и господа! Добре дошли в новата собствена сграда на Висшето училище по застраховане и финанси, в която провеждаме третия дискуссионен форум. Преди три години се роди инициативата на висшето училище за провеждане на такъв форум, на който да се поставят за разискване актуални въпроси, свързани с финансите, банките, застраховането, социалното осигуряване, отчетността, висшето образование.

Радостно е, че днес ще дискутираме една твърде важна тема. Ако от позициите на днешния ден е малко странен въпросът за приватизацията в социалното осигуряване, убеден съм, че няма да е далеч времето, когато доста услуги в сферата на социалното осигуряване ще бъдат приватизирани. Във вчерашната преса прочетох, че Институтът за пазарна икономика поставя въпроса за приватизиране на Националната здравноосигурителна каса, т.е. дейностите, които са чисто социални функции на държавата да бъдат приватизирани. Сигурно в недалечно бъдеще, в условията на развита пазарна икономика, държавата все повече ще се откъсва от услуги, осъществявани на населението. Случая с частните съдебни изпълнители е показателен в това отношение.

В началото искам да изкажа благодарност на доцент д-р Йордан Христосков, преподавател във Висшето училище по застраховане и финанси и управител на Националния осигурителен институт, а от две седмици и ръководител на департамента „Застраховане, финанси и счетоводство” към висшето училище, за професионално подготвени от него доклад, който беше публикуван на нашата интернет страница. В писмата-покани ви изпратихме основните въпроси, около които да се състои настоящата дискусия. Убеден съм, че тези въпроси, формулирани с помощта на доцент Христосков, не изчерпват широката проблематика във връзка с приватизацията в социалното осигуряване.

Благодаря на всички, които се отзоваха на нашата покана, като се надявам, че професионалното им участие в дискусията ще достигне и до повече заинтересовани институции. След приключването на форума ще се издаде сборник, в който ще се отразят всички изказвания на участниците във форума, като сборникът ще бъде предоставен на по-широка аудитория. Още веднъж искам да благодаря на доцент Христосков, който се ангажира с тази дискусия, и да му предоставя думата да направи експозе по доклада.

Заповядайте, доцент Христосков!

2.1. Експозе по доклада

Добър ден и от мен! В началото искам да направя две уговорки. Първата уговорка е, че целта на този доклад не е да направи пълен преглед на проблемите на приватизацията в областта на социалното осигуряване, а по-скоро да даде една рамка за дискусия, т.е. да се опита да погледнем различните аспекти, различните прояви на приватизацията на и в социалното осигуряване (аз използвам този израз), за да може, когато се говори и пише в тази област, да имаме някакви ориентири, някакви координати, в които да се водят по-съдържателни дебати, а не всеки да говори на своя език. Втората уговорка е свързана с това, че аз присъствам тук като доцент във Висшето училище по застраховане и финанси, а не като управител на Националния осигурителен институт, т.е. аз осъществявам чисто научните си задължения. Тук има други представители на Националния осигурителен институт - подуправителката Весела Караиванова, госпожа Асия Гонева, която е член на Надзорния съвет на НОИ, Даниела Асенова е главен директор. Но всички присъстваме тук не като административни лица, а като хора, които се интересуват от тези проблеми.

Ще представя съвсем накратко със слайдове основното съдържание на моя доклад, тъй като той беше разпространен на интернет страницата на училището и вие сте запознати с него. Най-напред ще се опитам да дам една от възможните дефиниции на приватизацията в социалното осигуряване. Прехвърлих много литература. Оказа се, че по тази тема, когато се разглежда от различни аспекти, всеки е давал някаква дефиниция, някакво определение на приватизацията в социалното осигуряване, в зависимост от ракурс, в който са разглеждани други въпроси на процеса на приватизация. Затова се опитах да систематизирам едно по-обобщено понятие, една по-обобщена дефиниция на приватизацията, като естествено съм ползвал съответните източници. А то е, че анализирането като процес, т.е. като нещо, което протича през дълъг период от време и в контекста на конкретните събития, в които се осъществяват тези дейности по приватизацията, тя означава, че някои от дейностите на обществото, в това число и на общественото осигуряване, могат да бъдат организирани от частноправни субекти и в по-голяма степен, отколкото досега това се осъществява. Т.е. това е един непрекъснат процес, а не еднократен акт, нещо което е осъществено в отделна страна или пък в даден регион. В този контекст, че това е един

непрекъснат процес, при който някои от дейностите на обществото, както каза и председателят на форума, се организират и се възлагат на частноправни субекти, в този контекст приватизацията на или пък вътре в отделни дейности на социалното осигуряване обхваща процеса на превръщане на обществените осигуровки на общественото осигуряване и получаването в резултат на тези осигуровки, на обезщетения, пенсии и т.н., стават все повече частни или в по-голяма степен стават частни, отколкото са били в миналото, когато тази осигурителна система се е развила. Смятам, че тази по-широка рамка на дефиницията на приватизацията обхваща всички отделни нейни прояви, всички отделни нейни аспекти, за които по-нататък ще говоря. От източниците за това определение бих обърнал внимание особено на източника „Изграждането или развитието на социалното осигуряване, предизвикателствата на приватизацията”. Това е сборник от една изключително интересна дискусия, организирана не от кой да е, т.е. не от някой пазарен субект или организация, която представлява пазарните субекти, а именно от Международната асоциация по социално осигуряване, в която членуват главно обществени организации за социално осигуряване.

Каква е визията на приватизацията на социалното осигуряване, т.е. какви са очакванията, какво означава приватизирайки, превръщайки една част от тази форма на защита на обществото в частна? Какви са очакванията? По аналогия с приватизацията, която се осъществява не само в тази област, но и във всички други области на общественото развитие и най-вече в икономиката, се очаква, че приватизацията води до нарастване на осигурителния потенциал, до натрупване на огромни ресурси в осигурителните фондове, които не само гарантират една бъдеща социална сигурност на хората, но и които фондове подпомагат развитието на икономиката. Очакванията са също така и визията, че приватизацията осигурява по-високи и по-справедливи пенсии и обезщетения в резултат на капитализация на вноските, а не в тяхното едновременно изразходване със събирането от т.нар. разходно-покривни системи. Очакванията са също така, че приватизацията разширява възможностите за избор на осигурените лица и осигурителите, т.е. в по-голяма степен отделният човек играе активна роля в своята социална защита при настъпване на някои от рисковете. Също така се счита, че приватизацията подобрява управлението на осигурителните фондове и осигурява по-добро обслужване на осигурените и осигурителите и, че тя засилва интереса към социалното осигуряване, тъй като има по-пряка връзка между участие и краен резултат плюс капитализация, а същевременно, че

приватизацията в социалното осигуряване ограничава измамите, които съществуват в обществената система, т.е желанието да дадеш колкото се може по-малко, а да получиш от тази обществена система колкото се може повече. Едновременно с това, обаче, когато разглеждаме тези позитивни черти на приватизацията, в хората, които се занимават с тези въпроси, остават и много проблеми, които тя би породила. Първият въпрос е, че приватизацията може да доведе до по-ниско ниво на осигурително покритие и до социална изолация на част от гражданите в обществото. Това се наблюдава много ясно в Чили, която е първата страна, осъществила приватизация на осигурителната система, където осигурителното покритие се разпростира само върху една трета, дори малко под една трета от населението. Също така, независимо че е по-добре по дефиницията за приватизация организирана системата на социалното осигуряване, когато тя е приватизирана, анализите показват, че административните разходи за издръжка на частните осигурителни фондове са по-високи от тези в обществената осигурителна система, като в някои от латиноамериканските страни те се доближават до 20 на сто. Приватизацията прави също така осигурителната система силно зависима от капризите на капиталовите пазари, от икономическите и други инфлационни шокове и сътресения.

Едновременно с това трябва да си даваме сметка, че осигурителният пазар е в силна конкуренция с потребителския, застрахователния и капиталовия пазар. Т.е. нямаме пълна гаранция, че ако оставим хората сами, капитализирайки част от текущото си потребление, ще го насочат именно към бъдеща социална сигурност, а не към други форми на спестяване или пък, че просто няма да се стигне въобще до капитализация, и че те не биха спестили онези суми, които сега под формата на осигурителни вноски отиват в осигурителната система с обществен характер. Ето това пък е друг поглед към визията на социалното осигуряване.

В САЩ, където дискусията по приватизацията се води вече повече от 10 години, има най-различни комитети, които са в холдинги и научни центрове, които подкрепят приватизацията или са против приватизацията. Включително и ако се влезе в интернет страницата, ще се видят 12 аргумента против приватизацията, четири солидни аргумента за приватизацията и т.н.

Какви са възможните подходи към приватизацията на социалното осигуряване? Първият възможен подход е всички отговорности по социалната сигурност на населението да се преразпределят към обществения и частния сектор, като на последния

се даде по-голяма тежест. Това е единият от възможните подходи. Или пък крайният подход е да се съхрани отговорността на държавата само при проявата на определени рискове в конкретни ситуации. Т.е. социалната защита, която на принципа на застраховането на социалното осигуряване се осъществява днес от обществените фондове, да бъде заменено със система за социално подпомагане. Това е по-радикалният подход към приватизацията на социалното осигуряване. Застъпници има, естествено, и на единия, и на другия подход. Едновременно с това, когато във всяка страна се говори за приватизация на социалното осигуряване или отделни дейности или рискове в системата на социалното осигуряване да бъдат приватизирани, винаги възникват конституционни или законови ограничения за тази приватизация. Някои правни системи много ясно разграничават дейности, които са изключително държавна отговорност и по принцип не подлежат на приватизация, като в тези страни въпросът за приватизация на социалното осигуряване е тема табу. Има обаче и други страни, по-голямата част от тях са такива, където няма такива конкретни и ясни ограничения в конституцията или законодателство и затова са възможни конкурентни държавни отговорности, т.е. съвсем легитимно могат да се осъществят една част от дейностите по социалната защита на населението и от частноправни субекти. Нашата конституция и нашето законодателство е изградено на този принцип.

Приватизацията е в много близки взаимоотношения, има много близки релации с няколко такива родови понятия. На първо място, това е конкуренцията, либерализма, комерсиализацията. За това в презентацията искам да разгледам връзките между тези родови понятия. Приватизацията в социалното осигуряване цели да се създаде конкуренция, да се подсили развитието на пазара чрез осигурителни услуги и чрез ограничение на държавния монопол. Това е един от аспектите, в които винаги се разглежда приватизацията. Затова тези две понятия - „приватизация” и „конкуренция”, могат да се разглеждат от две страни като преход от държавни към частни форми на администриране или пък цялостно поемане на отговорностите от частноправни субекти, т.е. един преход от монопол към конкуренция.

Друг един поглед към приватизацията на социалното осигуряване показва, че проблемът с приватизацията на социалното осигуряване не лежи толкова в контраста лично или частно, а по-скоро в т. нар. дихотомия конкуренция и монопол. В това отношение много често ми се иска да напомням, че невинаги капиталовите схеми и капиталовите форми на социално осигуряване непременно се

свързват с частния сектор, с частното управление. Има страни, има примери, когато държавното управление на капиталовите схеми е не по-малко ефективно от частното управление, т.е. от управлението от частни субекти. Това само за доказателство колко дълбоко и колко всеобхватно трябва да се разглеждат тези процеси, а не едностранно, че задължително щом като е частно, то е по-ефективно и има конкуренция, а когато е държавно може да няма конкуренция.

Приватизацията, както казах, е в тясна връзка с дерегулирането и с либерализацията. По принцип дерегулирането в социалното осигуряване означава да се премахват ограниченията, въведени с държавни правила и норми, най-често със закони, които спъват конкуренцията. Обикновено това се изразява в падане на държавните ограничения за достъп и за ограничаване на държавната интервенция в този сектор. И когато тези процеси на дерегулиране се пренесат в глобален мащаб на международно ниво, това вече означава глобална либерализация на осигурителния пазар.

Приватизацията е в тясна връзка и с комерсиализацията. Тя се изразява най-общо казано в прехода от работа без печалба към работа за печалба. Тук има много примери, които показват, че в обществените системи могат да протичат и протичат процеси, които са родови, които са близки на приватизацията. Например, общественосигурителните системи да генерират доходи по линията на публично-частното партньорство, да възлагат дейности на общественото осигуряване на външни изпълнители като пазарни субекти срещу заплащане, с цел икономия на административни разходи в резултат от това, че някои системи могат по-добре от самата обществена система на социално осигуряване да организират определени дейности. Първото нещо, което ми идва наум, са дейностите по изплащането на пенсиите, по събирането на вноски и т.н.

Кои форми на приватизация на социалното осигуряване се наблюдават като глобален процес, защото казах, че тя е процес, който протича във времето и всяко едно събитие трябва да бъде оценявано именно в контекста на историческите условия, в които се е случило? Има две форми, два канала, по които протича приватизацията на социалното осигуряване в глобален мащаб. Едната форма е т.нар. официално призната или официално идентифицирана приватизация. Тя се изразява в преразпределение на отговорностите, което се насърчава активно от държавата и се урежда чрез промени в законите. Такъв тип официално призната, официално идентифицирана приватизация на отделни параметри, на отделни сегменти от

социалното осигуряване на България беше осъществена през 2000 г., т.е. официално със закон една част от осигурителните вноски бяха преразпределени към управлението им от частноправни субекти, от т.нар. универсални пенсионни фондове. Също така тази официално идентифицирана приватизация в някои страни се осъществява като отделни рискове отпадат от общественото осигуряване и се насочват към частни форми на покриване, най-вече чрез застраховането.

Другата форма на приватизация, която също широко се наблюдава в съвременния свят, е т. нар. пълзяща или промъкваща се приватизация. Случаите на нейното проявление са много, но най-типични са примерите, когато с намаляването на пенсиите, с изоставането им от дохода, който е имал работещият преди пенсионирането, или пък от обезщетението, което е получавал преди настъпването на риска, принуждава хората да търсят паралелно с тези процеси спонтанно възникващите форми на социална защита, управлявани от частни субекти. Като пример отново можем да посочим България, когато през 1994 г. възникнаха фондовете за доброволно пенсионно осигуряване. Те възникнаха самостоятелно на абсолютно пазарен принцип. Като в последствие имаше държавна регулация, която се осъществи в по-завършена форма на практика едва през 1999 г., или ние можем да говорим, че сме имали пет години такава пълзяща, промъкваща се приватизация. Такъв тип приватизация се наблюдава много често и в системата на здравното осигуряване, както и когато хората не са удовлетворени от услугите, които получават от общественото здравеопазване и от обществената система на здравно осигуряване. Въвеждането на по-строги критерии за достъп до обществените системи за социална защита също създават такива възможности частните субекти да предлагат алтернативни услуги, например за по-ранно пенсиониране на базата на спестявания. Това са двете форми, под които протича приватизацията в страните от съвременния свят.

Какви конкретни прояви на приватизацията в социалното осигуряване се наблюдават? Тези прояви са в три направления. На първо място, по отношение на институциите, носители на осигуряването. На второ място, по отношение на формите и начините на администриране на общественото осигуряване. И на трето място, по отношение на кофинансирането на отделните услуги или прехвърлянето на някои от обезщетенията върху работодателите и направо върху самите индивиди.

Какви са конкретните прояви или кои са алтернативите на държавните осигурителни институции в този процес на

институционална приватизация? Неправителствените организации, които работят на идеални принципи, а не на формиране на печалба, включително религиозни организации, благотворителни организации, групи за взаимна помощ и други, могат да бъдат една алтернатива на държавните служби, разчитайки, че те ще организират дейността си по социалната сигурност по един по-прозрачен и по-ефективен начин. Друга такава алтернативна форма на държавните институции за организиране на социалната защита на населението са синдикалните и работодателските организации. Тъй като те са първостепенните контрибутори, които правят осигурителните вноски и първостепенни разпоредители с тези фондове, в много страни нямаме обществена система, близка до държавната или квазидържавната форма, а директно тези структури, които също не работят за печалба, организират социалната защита на населението. Примери в Западна Европа има достатъчно. И трета такава алтернативна форма на държавните институции, като процес в прехода от държавно към частно организиране на социалната защита, са вече комерсиалните пазарни юридически лица. Тук мотивите за въвеждането им като субекти, като осигурителни институции, са, че пазарната конкуренция ще доведе до по-добро обслужване и до по-високи компенсации при настъпване на съответния осигурителен риск.

Кои са принципите на институционалния аспект на приватизацията, т.е. кога можем да считаме, че имаме най-ефективна приватизация в институционален аспект? На първо място, институциите, които се занимават със социалната защита, които са ангажирани с администрирането на социалната защита и се счита, че са по-добра алтернатива на държавната форма на управление или на обществената форма, каквито представляват трудовоосигурителните институции в България – Националната здравноосигурителна каса и Националният осигурителен институт. Свободата и автономността за решенията, които вземат тези носители на осигуряване по отношение на осигурителните схеми, тяхната насоченост към определени групи клиенти, инвестиционни портфейли, такси, удръжки и т.н., ги идентифицира като алтернативни пазарни субекти на държавните структури за социално осигуряване. На второ място, за да бъдат ефективни, възниква въпросът за тяхната финансова отговорност. Т.е. те трябва да гарантират надеждност на социалната защита, да формират на пазарни принципи справедлива пазарна цена, балансирана пазарна цена на предлаганите схеми, да гарантират високо качество на обслужване, а също така управление на инвестициите, сигурност, доходност, ликвидност и т.н. И на трето

място, трябва пък лицата, за които тези субекти ще се грижат, да имат право на свободен избор на схема, да договарят цената, да договарят условията за достъп до права, да договарят коефициента на заместване на дохода и степента на сигурност и ликвидност. Само в тези принципи този институционален аспект на приватизацията би бил справедлив и истинска алтернатива, по отделни фондове или по отделни рискове или като допълващ обществената система на социална защита. Другият аспект, в който имаме различни прояви на приватизация, е администрирането. В областта на администрирането имаме използване на частноправни субекти в предоставянето на осигурителни услуги, договори между обществените здравноосигурителни каси и лечебните заведения, заведенията за профилактика и рехабилитация и т.н. Също така тук влиза и възлагането на определени части и етапи от осигурителния процес на пазарни субекти. Това може да бъде изплащането на обезщетения, събирането и обработката на информация, събирането на осигурителните вноски или пък само принудителната форма на събирането на осигурителни вноски може да бъде именно такава конкретна проява на приватизация в процеса на администрирането. И третото направление, по което може да се търсят конкретни прояви на приватизацията, е кофинансирането или пълното прехвърляне на покритието на осигурителните рискове към самите индивиди, насърчавайки ги сами да поемат отговорността за бъдеща социална сигурност в случай на осигурителен риск чрез доброволно осигуряване и застраховане. Обикновено този подход в страните, където се прилага, е съчетан със системата за социална защита, най-често от типа Бевъридж, а не Бисмарк, и се гарантира все пак от държавата на базата на универсалността, на базата на националната солидарност една минимална социална защита, базирана на приходи от данъци. Семействата също така могат да бъдат алтернатива в такъв един краен пазарен подход, разчитайки на вътрешни семейни трансфери, осигуряване на неработещите членове за сметка на осигурените членове или пък само на главата на семейството, макар че това е една доста архаична форма на социална защита – чрез главата на семейството. И работодателите, в много страни всъщност работодателите, противно на нашите, които непрекъснато говорят за висока осигурителна тежест, именно те поемат отговорността по организиране на различни видове пенсионни схеми, поемайки за определен период от време или за цялото време разходите по краткосрочни рискове, като болест, дори като безработица в някой случаи. В този случай, когато работодателите поемат тези рискове, те

могат да прибегнат или до директно обезщетение за тяхна сметка или пък, ползвайки се от възможностите, да застраховат тези рискове в частни застрахователни компании.

Кои са индикаторите за измерение на приватизацията в социалното осигуряване? Спрял съм се на три, най-класически такива форми. Единият индикатор е относителния дял на населението, което е включено в осигурителни фондове и управлявано от частноправни субекти. Другият индикатор е дела на натрупаните активи в частните осигурителни фондове в процент към brutния вътрешен продукт (БВП), или т.нар. осигурително проникване. Третият индикатор е дела на плащанията на обезщетения, пенсии, които се получават от частни осигурителни фондове в процент към общия размер на осигурителните плащания и в процент към заплатата – доколко пък те ефективно заместват дохода при настъпване на риска. Вчера буквално използвах едни данни от слайдове на господин Бисер Петков от Комисията за финансов надзор (КФН), за да илюстрирам все пак как изглеждат за България тези три индикатора, които измерват степента на приватизация само в едно от измеренията у нас. По отношение на коефициента на покритие на допълнителното пенсионно осигуряване данните са в динамика от 2002 г. до 2005 г. за трите вида фонда – универсални, професионални и доброволни пенсионни фондове. Там, където приватизацията е официално призната и официално разпозната чрез законодателството в универсалните пенсионни фондове, тя е най-голяма, 46 - на сто покритие, което на практика след като се пенсионира и излезе от трудоспособна възраст населението, което е родено преди 1960 г., покритието ще бъде 100 на сто. За професионалните пенсионни фондове покритието е отнесено към (показателят е отнесен към), аз не искам да го променям, защото все пак това са оригинални данни от таблица на КФН, но ние трябва да го отнесем към работещите при условията на първа и втора категория труд и на практика при професионалните фондове имаме 100 на сто покритие на работещите при тези условия, а за доброволните пенсионни фондове имаме 11 на сто покритие или кумулативно. Има естествено повтаряне на едни и същи хора. 61 на сто вече е покрито от частни форми на социална защита, с подкрепата естествено на държавата, защото нашата приватизация е официално призната, процесите на приватизация при нас, особено в социалното осигуряване, за разлика от здравеопазването, са официално признати.

Как изглежда динамиката на нарастването на активите на пенсионните фондове в България и най-вече на този индикатор, който споменах - осигурителното проникване, т.е. размерът на нетните

активи в процент към БВП? Най-голяма динамика има на универсалните пенсионни фондове в натрупаните нетни активи, т.е. официално призната приватизация на практика дава своите резултати и най-пълноценно спомага за динамиката на показателя „осигурително проникване” и за един период до 2010 г. от вече почти 2,8 на сто нетни активи към БВП ще стигнат до 6,4 на сто. За сравнение ще кажа, че в страните, където отдавна протичат тези процеси, средният размер е някъде около 40 – 45 на сто а в Холандия са около 120 на сто нетни активи на пенсионните фондове, отнесени към БВП. След това е Великобритания, която също има натрупани огромни ресурси. И третият показател за приватизацията, това е коефициентът на заместване на пенсионните плащания в доброволното пенсионно осигуряване, тъй като единствено тук вече имаме приключил акумулационен период за една част от осигурените поради това, че възрастта за участие не е ограничена. Броят на пенсионерите е една относително постоянна величина, малко над 2000 души от доброволните пенсионни фондове. В случая става въпрос не за еднократни изтегляния на суми, а за анюитетни плащания, срочни и периодични плащания. Имаме много слабо покритие като краен резултат, като източник с един коефициент на заместване около 12 на сто. Периодът на акумулация е кратък и за тези кратки срокове България също е постигнала значими успехи в сферата на доброволното пенсионно осигуряване.

Ще приключа своето изказване с въпроси, които считам, че би следвало да дискутираме на този форум, организиран от Висшето училище по застраховане и финанси. На първо място, независимо че говорих в по-голяма степен в практически план за проявите на приватизацията в и на социалното осигуряване, струва ми се, че трябва да погледнем и политикоикономическите аспекти на приватизацията в социалното осигуряване. С удоволствие прочетох една статия на американски автор, който разглежда приватизацията в социалното осигуряване (част от американското Social Security) не толкова като икономически проблем, колкото като морален въпрос с много силни аргументи. Така че, бихме могли да разглеждаме приватизацията и в морален план, и най-вече в политикоикономически аспект. Можем да я разглеждаме и като организационен принцип в социалното осигуряване, като средство за по-ефективното му управление. Къде са резервите? Има ли такива резерви и какви са очакваните ефекти евентуално? Приватизацията като свобода на избор в социалното осигуряване, като политика за обединяване на икономическите и социалните цели на обществото, да

погледнем степените, границите на държавното регулиране и стимулиране на тази приватизация. Смятам, че това са достатъчно важни въпроси като отправна точка за по-нататъшната дискусия. Отново повтарям, че целта на този доклад не е да направи анализ, преглед на процесите и в България и в глобален план, а по-скоро да очертае рамката на проявите на тези процеси, в някаква степен да даде яснота по отношение на използваната терминология, за да може и самата дискусия не само да се затвори в тази зала, но да стане един непрекъснат процес в обществото, да протича по-ползотворно и по-градивно. Благодаря ви!

2.2. Изказвания

Доц. д-р Г. Николов

Благодаря Ви, доцент Христосков за съдържателното въстъпление и това, което споделихте във вашето заключение, че целта е да провокирате дискусия в такива насоки. Такава е била, уважаеми дами и господа, първоначалната идея, когато в това висше училище е решено да се създаде дискуссионен форум, на който да се поставят на обсъждане въпроси и те да имат по-нататъшно развитие. Отчитайки именно значимостта на проблемите, които днес ще се дискутират, ние отправихме покани до Комисията по труда и социалната политика, Комисията по икономическата политика, в чийто ресор е приватизацията, Комисията по бюджет и финанси към парламента и до Министерството на труда и социалната политика. Част от ръководствата на комисиите се обадиха и поднесоха своите извинения, че не могат да участват във форума, тъй като в момента се обсъжда държавният бюджет за 2007 г. и доцент Христосков до последно се притесняваше дали днес следобед няма да е в парламента за обсъждане на бюджета на държавното обществено осигуряване. На всички, които поканихме да участват в дискуссионния форум, но по една или друга причина не можах да дойдат, ще изпратим сборника с материалите от форума. За това ще помоля всеки, който взема думата, да се представя. Води се пълен запис, след което той ще бъде снет и предоставен на всеки изказал се за преглеждане и допълване и след това ще се публикува в сборника.

Заповядайте колеги! Радвам се, че тук виждам специалисти от системата, които ги вълнуват много въпроси. Сигурно с практиката, която ще споделят, ще помогнат на тези, които трябва да вземат политическо решение, защото приватизацията в социалното осигуряване е преди всичко политически акт.

Заповядайте, господин Петков!

Бисер Петков, заместник-председател на Комисията за финансов надзор

Благодаря, господин председателстващ! Най-напред ми позволете, уважаеми дами и господа, да поздравя организаторите на дискуссионния форум от Висшето училище по застраховане и финанси, че поставят на обсъждане тази важна тема - „Приватизацията в социалното осигуряване”, да поздравя и доцент Христосков за интересната презентация, която той изрично направи с уговорката, че не е пълна, но аз мисля, че тя обхваща почти всички важни аспекти на този процес. Приватизацията на социалното осигуряване е процес, който протича със засилваща се динамика вече 25 години, откакто Чили, като пионер в приватизацията на социалното осигуряване, направи експеримент да приватизира социалното осигуряване и по този начин постави приватизацията на социалното осигуряване в дневния ред както на теоретиците-изследователи, така и на политиците, защото, както вече се отбеляза, приватизацията е и политически акт. По отношение на използваната терминология за изразяване на същността на процеса някак си ние избягваме, поне в нашите среди – Комисията за финансов надзор, а може би и в дружествата и в асоциацията донякъде, да акцентираме прекалено много на това понятие „частно пенсионно осигуряване” или „частни пенсии”, може би защото и в Кодекса за социално осигуряване терминологията, която се използва, е „допълнително пенсионно осигуряване” и ние общо взето говорим за „допълнително пенсионно осигуряване”, разбирайки „частното пенсионно осигуряване”. Но по отношение на международно възприетата терминология прави впечатление, че в различните публикации на водещи организации, които се занимават със сравнителни анализи на пенсионните системи, се използва терминът „private pensions” или „частни пенсии”, за да се обхване нещо, което е извън публичната система, независимо дали е организирано и осъществявано от напълно частни субекти или пък от работодателски, синдикални и друг тип организации. Често се използва един термин, който аз намирам за подходящ по отношение на нашия втори стълб – „частно управлявани схеми” или „частно управлявано пенсионно осигуряване”, защото на практика всъщност това, което държавата е предоставила на частните субекти, в нашия случай на пенсионноосигурителните дружества, е да управляват част от ресурса на социалната система, като запазва функциите си по регулиране и надзор на тази дейност. И затова смятам, че наистина

първото важно нещо в започващата дискусия е да използваме точните наименования за това, което става, които да са колкото се може по-адекватни на същността на тези процеси.

По отношение на това как да разглеждаме приватизацията, какви дефиниции могат да се дадат, мисля, че в презентацията на доцент Христосков и в доклада, който е публикуван на интернет страницата на Висшето училище по застраховане и финанси, тези въпроси са обхванати в своята комплексност и пълнота. Ще си позволя да добавя още един аспект, който мисля, че бихме могли да разглеждаме като някакъв разделителен критерий между частните и публичните пенсии, ако приемем, че това е всъщност частното и публичното пенсионно осигуряване. Ако разглеждаме социалното осигуряване като вид услуга възниква въпроса откъде и как се финансира тази услуга? Дейността на публичните системи се финансира като част от публичните разходи, т.е. отново от всички, от цялото население, което финансира на свой ред публичните разходи. Докато при частно управляваните пенсионни схеми и системи финансирането е до някаква степен по-целево и директно, защото осигурените лица заплащат такси на пенсионноосигурителните дружества за услугите по дейността „допълнително пенсионно осигуряване”. Отделните такси и удържки са конкретно свързани с изпълнението на определена функция – управление на активите, да речем (това е таксата, която в нашия закон се нарича инвестиционна такса или в общия случай това е такса за управление) или удържката от осигурителните вноски, която покрива разходите по администриране на партидите на лицата. Така че, според мен, би могъл да се прокара и такъв един критерий, такава една линия на разделение между частно управляваните пенсионни системи или елементи от пенсионните системи и съответно публичните пенсионни системи.

Казах в началото, че това е един процес, който се развива в целия свят, процес на постепенно нарастване на дела и ролята на частното пенсионно осигуряване, като в различните части на света може би темповете, скоростта, с която това става, са различни. Мисля, че България е страна, в която тези процеси се развиват по-бързо в сравнение с някои страни от стара Европа, както сме свикнали да я наричаме. Но така или иначе и в тези страни делът на частното пенсионно осигуряване нараства. Разбира се, там то е организирано по малко по-различен начин – преди всичко това е дейност, която се осъществява от работодателите и синдикалните организации, т.е. имам предвид осигуряването по професионални пенсионни схеми или

както сме свикнали да го наричаме „работодателско осигуряване“. То също се числи към частното пенсионно осигуряване. Но все още ролята на изплащаните пенсии от този сектор е доста малка по отношение на общото заместване на доходите на лицата, които се пенсионират текущо. Перспективата е средно за Европейския съюз коефициентът на заместване, който ще се осигурява от задължителната част - втория стълб, да не превишава средно 20-30 на сто от последния доход на лицата преди пенсиониране. Така че ролята на публично управляваните системи продължава да бъде водеща в региона и в света, в който ние живеем.

Аз съм съгласен с критериите и индикаторите, които доцент Христосков предложи за измерване на мащабите на частното пенсионно осигуряване. Важността на пенсионните фондове и на частното пенсионно осигуряване наистина могат да се отчетат чрез степента на относително проникване (делът на натрупаните пенсионни активи в БВП на страната) и чрез осигурителното покритие. Разбира се, тези индикатори винаги трябва да се възприемат в някаква степен критично, защото, както знаете, съгласно дефиницията в Кодекса за социално осигуряване като осигурено лице се приема лице, което има поне една осигурителна вноска и отчитаме, че в универсалните пенсионни фондове се осигуряват над 2 милиона лица. Но факт е, за съжаление нямаме точна статистика, че голяма част от тях не се осигуряват редовно – напускат, влизат в трудовия пазар и т.н., но те с първото си появяване оставят следа и продължават да се отчитат като осигурени лица. Към тези индикатори бих добавил това каква част от общото заместване на пенсионния доход се осигурява от пенсия, изплащана от частно управляваната система, което, според мен, също е един важен индикатор, който трябва да бъде взет под внимание, особено в бъдеще, когато реално ще се плащат пенсии от тези елементи на пенсионната система.

Аз също нямам претенции за пълнота на изказването ми, т.е. взех отношение само по някои въпроси, които маркирах докато слушах презентацията на доцент Христосков, но смятам, че наистина всички тези цели, които се поставят с въвеждането на частния елемент в пенсионното осигуряване, са важни. Разбира се, може би трябва да се търси по-пряко конкуренцията между публичните системи и частно управляваните системи. Знаете, че в някои стратегии на прехода към допълнителното задължително пенсионно осигуряване се предвижда част от населението да има право на избор дали да остане в публичната система или да премине към частно управляваните системи. Примерно, подобни стратегии на преход са приложени в

Естония, Словакия и Унгария и общо взето резултатите в тези страни като цяло показват желание на хората да отидат към новата система. Има и примери в обратната посока - да речем, когато на лицата, които са част от тази система, им се даде възможност като служебен избор да избират фонд, който се управлява публично, те съответно да избират именно този фонд, т.е. да гласуват доверие към публично управляваната система. Така че са важни нагласите на хората, как възприемат новите елементи в пенсионната система, доколкото са готови да поемат лична отговорност за своето бъдеще, което за сетен път показва, че приватизацията на социалното осигуряване наистина е многоаспектен процес. Приключвам с тези думи. Запазвам си правото по-нататък отново да взема отношение.

Доц. д.р Г.Николов

Благодаря Ви, господин Петков за допълненията, които направихте. Искам да споделя, че Висшето училище по застраховане и финанси има подписан договор за сътрудничество с Комисията за финансов надзор. Надявам се, че ще имаме възможност да направим среща със студентите, най-вече в четвърти курс, когато имаме спец семинари по това, което вие работите вече няколко години. Това ще бъде голяма чест за тях.

Заповядайте, господин Димитров!

Григор Димитров, заместник-изпълнителен директор на ПОК „Доверие” АД

Ще започна с нещо, което не би трябвало да се записва. На тази маса се намират много хора, които са приватизатори на социалната сфера, които по-скоро създадоха условията, организираха и извършиха приватизацията на системата на социално осигуряване. За разлика от обичайните приватизатори в България, те не се обогатиха материално, а се обогатиха духовно, създавайки една добре работеща система в страната. Бих могъл да кажа, че едно от добрите неща, които се свършиха през последните 15 години, това е създаването, функционирането и стабилизирането на системата за социално осигуряване.

Така че тук има особен вид приватизатори. Бих искал все пак да се спра на два въпроса. Те може би не представляват интерес от научна гледна точка, но представляват интерес от това как се разви процеса на приватизация като етапност. Той започна някъде към 1994 г. и продължава и днес. Условно може да се разграничат два етапа на

процеса на приватизацията на социалното осигуряване. Първият етап е до създаването на новата система за социално осигуряване, т.е. периода 1994-2000 г. През този период съществуваха т.нар. дружества за доброволно пенсионно осигуряване, които обаче не приватизираха нищо, по-точно нищо не им се предостави, освен правото, отначало без нормативна уредба, после с нормативна уредба, а да извършват една дейност, която някога се смяташе за присъща на държавата, това е допълнителното доброволно пенсионно осигуряване. Т.е. този първи етап е етап, в който имаме, грубо казано, приватизация, която се състоеше в това, че държавата предостави на тези пенсионни дружества да създават нов вид услуга - доброволно пенсионно осигуряване, с единственото нормативно изискване 95 на сто от активите на фондовете да бъдат държавни ценни книжа, нищо друго нямаше. След което вече някъде след 1999 г. започнахме да готвим закона и той излезе доброволно. Т.е. този първи етап е период на приватизация, извършена от ентузиасты, защото това беше наистина ентузиазъм. Всички си спомняте, по-точно всички тук не, но една част си спомнят, това беше времето на пирамидите, а ние правихме доброволно пенсионно осигуряване. Тези фондове минаха през катарзиса хиперинфлация, но оцеляха и създадоха най-малко три неща. Първото нещо е, че те създадоха първоначална нагласа у населението за ползване на нов вид услуга, която не се предоставяше от държавата, а от частни пенсионни фондове. Второто нещо е, че фондовете създадоха кадри или по-точно започнаха да обучават кадри, които ще работят. Тези кадри от никъде не можеше да се вземат, те трябваше да бъдат подготвени. И третото нещо, което се показва, че без държавата да изразходва никакъв ресурс, тази приватизирана дейност беше популяризирана за сметка на пенсионните фондове, които работеха на загуба, но чакаха търпеливо звездния миг да се създаде новата система за социално осигуряване. Така че условно това е първият етап, ако можем да го наречем като етап.

Вторият етап е, когато държавата вече официално предостави два от стълбовете на пенсионната система на частни пенсионноосигурителни дружества, т.е. тя официално призна приватизацията и я предостави като такава. Т.е. част от системата по нормативен път беше предоставена на дружествата за пенсионно осигуряване. Разбира се, този втори етап предварително беше много добре регулиран – имаше нормативна уредба, създаде се Държавната агенция за осигурителен надзор, приеха се много съпътстващи документи, които регламентираха приватизацията в социалната сфера.

Можем да кажем, че за разлика от другите приватизации, тя не беше дива приватизация, а много добре премерена и подредена, като през цялото време имаше тотален контрол, повече отколкото трябваше, но за щастие този контрол беше необходим. Ние, които участвахме в създаването на дружествата за пенсионно осигуряване, бяхме благодарни, че има такъв контрол, тъй като всякакви такива играчи, които се появяваха на пазара, бяха неутрализирани, а всички знаете, че през периода 1994-1999 г. бяха регистрирани 136 пенсионно-осигурителни дружества, и като разбраха, грубо казано, че, няма далавера, останаха 8 лицензирани пенсионни фонда. Кое означава още веднъж, за разлика от другите приватизации, че тази приватизация беше един съзнателен и добре регулиран процес. Тук доцент Христосков спомена много добре един въпрос, който самата приватизация като факт е осъществена, но трябва да си зададем въпроса „Защо стана тя? Защо се осъществи?“. Имаше много други начинания, но те не се осъществиха. Според мен, така съм си фиксира три основни положения. Първото нещо е, че имаше политическа воля от управляващото мнозинство и опозицията да се проведе такава реформа и благодарение на тази воля тя се осъществи. Второто нещо – имаше консенсус между управляващо мнозинство и опозицията по отношение на принципите, целите и основните задачи, по които да се проведе реформата. Т.е. не се тръгна, както има две възможни версии при шахмата - първо мислиш, а после местиш, а при приватизацията в България първо местиш, а после мислиш. Тръгна се с добре обмислена концепция, която дълго време се обсъждаше в Комисията по труда и социалната политика към парламента. Вторият важен фактор, според мен, е, че се помагаше на самата реформа, а не ѝ се пречеше, т.е. и правителството, и парламентът, и синдикатите, въпреки че отначалото имаше някои изказвания от типа „частници ще вземат парите и ще направят нещо с тях“, и особено това, че имаше много добро отношение от страна на частния бизнес. Работодателите и дружествата на работодателите много силно подкрепиха реформата, много силно я подкрепиха и банките, ако си спомняте, те дадоха много съдържателни бележки. Третото, имаше база, върху която да се направи реформата. Това бяха добре функциониращи за времето си пенсионни дружества, имаше кадри, които вече знаеха какво да правят и можеха да защитят позициите на реформата. И не на последно място, имаше много силното разбиране, поддръжка, включително и финансова, от, ако трябва да бъдем точни. Включително, казвам, и финансова. Не че плащаха на някой, а че издадоха материали, имахме. Т.е. неправителственият сектор не правеше, както сега се

прави със здравната и други реформи, да казва как няма да стане, а той помагаше, реформата, което също беше много важно условие тя да се проведе. И още нещо искам да кажа – кои бяха заинтересовани да се проведе тази реформа? На първо място, най-заинтересована беше държавата, тъй като прехвърли част от бремето си на частните пенсионни дружества и съответно ги натовари с нова отговорност, защото тя видя, че сама не може да се оправи и правилно, че предостави това. На второ място, заинтересовано беше населението, което очевидно знаеше, че при тази структура на трудовите ресурси и на хората, които правят вноски, ако не се търси алтернатива, няма да има други пенсии. На трето място, беше заинтересован частният капитал. Колкото уставен капитал казаха, толкова внесоха, защото виждаха перспективата от създаването на една нова индустрия. И тези, които внесоха пари, сега виждаме, спечелиха от цялата работа. Спомням си като започнахме да правим пенсионните фондове, като отидехме някъде ни казваха – „вие, пирамиди, какви пари ще ви дадем, акционери и т.н.“ Сега банкерите са наредени на опашка да влязат при нас, за да помолят за пари. Това е отзвукът. И все пак, какво направи, какво постигна тази приватизация? Първото нещо е, че създаде една нова индустрия, за която ние не сме си и мечтали и не сме си и представяли. Аз работя повече от 25 години в системата на труда и социалното осигуряване и никога не съм си мислил, че тази работа ще стане. Второто нещо, което стана е, че се създаде един нов пазар на услуги. Но пазар, наложен не от държавата, а от потребностите на хората. Трето, създадоха се нови инвеститори. Съвсем неочаквано на пазара изгряха нови инвеститори, които все повече и повече заемат своето достойно място и в следващите години, тук и млади хора има, ще видят какво ще стане. Ще бъде това, което ние сме си мечтали. И на последно място, създаде се нова култура у населението. Новите потребности създадоха нова, т.нар. осигурителна култура у населението. Спомням си как като обяснявахме и говорехме за доброволни вноски казваха „Абе, каква пенсия ще получавам, аз ще умра!“. Сега се създаде нова култура. И много правилно, че с въвеждането на универсалния фонд се взема много далновидно решение, макар и с онази минимална вноска от 2 на сто Тази вноска не беше достатъчна, но тя беше необходима да се създаде нова култура у хората, и то у младите хора. Ние го виждаме вече това, т.е. правилния път беше универсалният фонд, неговото развитие и новата култура у населението. Благодаря ви за вниманието!

Доц. д-р Г. Николов

Благодаря Ви, господин Димитров! Мисля, че историята на социалното осигуряване в страната ще оцени тези, които първи се нагърбиха с трудната задача да създадат тези фондове. За вас ще остане моралното удовлетворение, че бяхте съзидателна, а не разрушителна сила, защото при приватизацията на държавните предприятия по-голяма част от тях не попаднаха в ръцете на сериозни хора. Тези, които се нагърбиха с приватизацията на социалното осигуряване, не са били случайни хора. Моите поздравления за това, което се създаде в тази сфера в България и можем да се гордеем с него. Заповядайте колеги!

Ст. ас. д-р Илко Кръстителски, преподавател във ВУЗФ

Тъй като това е дискуссионен форум, бих искал да поставя един дискуссионен въпрос, на който хората от практиката, които са тук предполагам биха дали доста сполучливо обяснение, и който ме вълнува през краткия ми път като научен работник, а именно: Защо приватизацията се разглежда единствено като форма на промяна на собствеността? За промяната на собствеността има и други форми. Едната е административната децентрализация, което е делегирането на права. Тя е характерна за първия етап, за който спомена господин Димитров. Другата е делегирането на задължение. Като противоположна на приватизацията може да се разглежда и национализацията. Затова ние говорим и в практиката се разглеждат основно процесите на приватизацията. Добре, аз съм съгласен – в социалното осигуряване вие сте осъществили приватизацията, тя е реализиран процес, а в здравното осигуряване? Тя предстои. Можем ли да говорим за приватизация или трябва да се използват други форми на промяна на собствеността? Благодаря!

Доц. д-р Г. Николов

Благодаря Ви! Доцент Христосков изяви желание да отговори на въпроса като продължение на неговото изказване.

Доц. д-р Й. Христосков

Има различни форми, различни прояви при смяната на собствеността. От публично в частно не е единственото измерение, в което трябва да търсим тези процеси, че процесите на дерегулиране, на комерсиализация на публичните системи също можем да ги отъждествяваме като част от общия поток на диверсифициране на формите, с които трябва да се осигури социална сигурност на хората. Съгласен съм с всички тези аспекти, които са възможни, и това беше

целта – всеки един да постави различни ракурси, от различна позиция да погледне целия този общ процес, а не само частно и обществено. Да не забравяме, че колкото и да е трудно да говорим за повече и по-малко обществено, на практика има такъв елемент. Къде е границата между общественото и държавното? Точно в тази посока съм съгласен, че многообразието трябва да бъдат различни и използвани. Всяко нещо трябва да се оценява от контекста на историческата обстановка, в която протича този процес. Ако нещо е било смело да се направи примерно преди 10-15 години, сега изглежда като съвсем нормално, дори не като радикален процес. Например, при едно изследване, което беше извършено от българска неправителствена организация, финансирано от Световната банка, един от въпросите беше: „Сега след 6 години от реформата как я намирате, тя достатъчно радикална ли беше, прекалено радикална или не беше радикална?“ Получиха се интересни отговори вече след 6 години. Но повечето считат, че тя не е била достатъчно радикална. А тогава, когато правихме стратегията, ни се струваше, че прекалено много прекриваме тези граници. Дори и колегите от синдикатите, които ни подкрепяха, понякога се замисляха, а ние повече от тях, дали не правим нещо прекалено радикално.

Доц. д-р Г. Николов

Благодаря Ви, доцент Христосков! Ето едно поле за изява на младите научни работници, защото всичко това, което посочи доцент Христосков, може да бъде доразвито и да обогати формите, в които да се реализира приватизацията в социалното осигуряване. Доцент Павлов изяви желание да се включи в дискусията.

Заповядайте, доцент Павлов!

Доц. д-р Нено Павлов, ректор на Стопанската академия „Д. А. Ценов” - Свищов

Уважаеми господин ректор, уважаеми колеги! Изключително много ми е приятно, че тук се е събрал, мога да кажа, елитът, които много отдавна участва в обсъждането на тази проблематика. И дори до известна степен ревнувам, че не можах да събера този екип в Свищов. Много усилия положих, събирах застрахователите пет години поред, но тукашния екип за съжаление, не можах да го събера. Поздравявам доцент Христосков, който може би е единственият работещ в тази сфера и един от хората, които успяват да съчетаят управленските, мениджърските си функции с разработването на концептуални въпроси. Всички ние познаваме неговите изявления,

неговите разработки, не само като човек, който теоретично разглежда нещата, а отправя и послания за бъдещи промени, ръководи екипи, които правят интересни социологически проучвания. Като представител на академичната общност, с удоволствие го поздравявам за това умело съчетаване на двете функции, които изпълнява.

Отдавна се интересувам от проблема за приватизацията. Още от началото на 90-те години, когато първи заговориха за това специалисти от Световната банка, и то след като излезе доклада за третата възраст. След това заговориха Организацията за икономическо сътрудничество и развитие, след това заговори Международният валутен фонд. Само се коментираше от Международната организация на труда, но знаете, че те се въздържат от този проблем. Дори аз имам техни доклади, имаше дискусия в тяхното международно списание – те не приемаха много от концепциите на Световната банка. След това приватизацията в социалното осигуряване се пренесе сред политиците и в кръговете в САЩ. Разполагам с такова изследване, което се нарича „Приватизация на социалното осигуряване”. Спомням си още от 1995-1996 г., че дори и президентът Буш направи една работна група, на която ѝ бяха възложени подобни изследвания. В Boston College, САЩ също има работна група, която се занимава с проблемите на приватизацията. Какво е интересното за България? Ние извършихме този процес без да се споменава изобщо думата „приватизация”, реално така стана. Госпожа Гонева си спомня, че Иван Костов, като министър-председател (**или министър на финансите???**), ни беше събрал в Националния осигурителен институт да се пише някакъв закон и още тогава се заговори за всички тези неща, които ще станат в България. И те станаха, но по много интересен начин. Приватизацията на социалното осигуряване е един фундаментален проблем. Когато извеждаме проблема, не бива да го свеждаме само за социалното осигуряване. Може ли да си представите да приватизираме само социалното осигуряване, а индустрията и услугите да не са приватизирани? Това не може да стане. Освен това, може ли да има приватизирани индустрия, селско стопанство и т.н., а социалното осигуряване да си бъде едноколонна, държавна система? Аз мисля, че не може. Ако може, то това ще е в някоя, да не казвам каква страна, каквито вече сигурно няма, аз не мога да си представя такава, значи все едно това социално осигуряване стои на един крак. Защото социалното осигуряване вече е бизнес. Не е администриране, не е бюрократизирана система, аз поне така го възприемам. Защо? Защото в цял свят в икономиката текат либерализационни процеси. Вижте какво става с континентална Европа, с икономиките на страните от

централна Европа – Германия, Франция и други, вижте англосаксонските икономики. Виждате ли, че сега се либерализира и висшето образование. В Германия се въвежда платено обучение. Какво означава това? Че пазарът вече се пропуска все повече и повече и в социалните дейности. И аз не бих си представил една изградена осигурителна система, говоря като академичен човек, само като държавно социално осигуряване. Не знам къде има такова, може би само в Северна Корея и Куба, но в друга страна едва ли има такова. В този смисъл приватизацията е сложен проблем. За съжаление в България няма такива теоретични изследвания. Дори в момента едва ли можем да отговорим на въпроса какво приватизиране? Ако говорим за реална приватизация и разработим концепция за либерализиране на системата, трябва да си дадем отговор на въпроса има ли някакъв пазар тук или няма и какъв е този пазар, може ли да го наречем този пазар осигурителен? Макар че в „Капитал” и в „Пари” имат страница „Осигурителен пазар”. Но вие ми посочете едно заглавие в публикациите за разработена теоретична, методологическа и други характеристики на осигурителния пазар в България. Аз не съм срещал такова. Интересувал съм се много от този въпрос. Оттук произтича спорният проблем – трябва ли да има конкуренция или не? Щом има пазар, естествено трябва да има и конкуренция. Нека да разработим проблема за конкуренцията в социалното осигуряване. Кой се конкурира, с кого и как? Доколко държавата трябва да регулира тази конкуренция? Тъй като това са отговорности на държавата, тя трябва да си запази своя дял, своите ангажменти по отношение на публичната система. Но тук стои проблемът за конкуренцията. Какво отношение има НОИ към конкуренцията в социалното осигуряване? Като какъв играч се явява НОИ на този пазар и доколко той със своето развитие и своя обхват на дейност ще стимулира конкуренцията или ще се явява до известна степен ограничител на конкуренцията.

Защото има такава логика – колкото по-силно е развит първият публичен стълб, толкова по-малко хората ще бъдат мотивирани за участието в третия и четвъртия стълб, ако говорим за корпоративното социално осигуряване. И на въпроса „Трябваше ли да се приватизира социалното осигуряване и защо?” Ще взема отношение не толкова върху техническите проблеми на приватизацията на социалното осигуряване, защото има много такива въпроси, включително и данъчното облагане е фактор за това, а по-скоро на макроикономическите и теоретико-методологическите въпроси. Какво решихме с приватизацията на социалното осигуряване? Мисля, че

допуснахме да проникнат либерализационните модели, до известна степен либерализационните режими и дерегулацията на осигурителната система. Това е основното. На тази основа създадохме алтернативност, изборност, свобода, защото, ако имаме пазар, трябва да допуснем и атрибутите на пазара, изискванията на пазара. А това са, знаем **от Хаек??**, свободата, изборността, алтернативността, това е стопанската инициатива. Откривайки пространства за частните осигурителни схеми, допуснахме проникването на тези важни фактори на гражданското общество, на пазарната икономика, на свободната инициатива, на предприемачеството в социалното подпомагане, както и в другите браншове. След това, на тази основа се изведе проблемът за конкуренцията. Господин Димитров знае през какви етапи премина конкуренцията, доколко тя е лоялна и доколко се наблюдава и регулира. Това е друга тема на разговор, но с конкуренцията дадохме възможност да проникне, както казва Адам Смит, „невидимата ръка” в осигурителната система. На трето място, ограничихме до известна степен бюрократизирането на системата. Но допуснем ли прекалена държавна намеса, системата се бюрократизира. Колкото и да се стремим, доцент Христосков е от този тип управляващ и неговите концепции, които чета, са да не се бюрократизира системата. Но това е държавна система. Да желаш и да не желаш, има такива стандарти и техники, при които държавата трябва да защитава своите интереси и не можем да я упрекнем за това. Но с приватизацията има ограничаване на монополизирането на системата от държавата и ограничаване на бюрократизирането ѝ. След като базираме развитието си на системата на пазара, ние създаваме една среда за ефективност, а знаем, че основният закон на пазарната икономика е за ефективността и ефикасността. Това каза и господин Димитров – нови инвеститори, развива се фондовата борса, увеличават се спестяванията и т.н., което в макроикономически аспект има резултат. Какво още се получи? Ние променихме системата на финансиране, създадохме микс система на финансиране. Всички тези неща, които се знаят от класическото осигуряване, вече действат в тези три или четири стълба. Демократизирахме управлението на системата, демократизира се управлението на НОИ с Надзорен съвет и т.н. В същото време определено отношение към управлението на частните фондове имаме и самите ние като инвеститори, като вложители на средства. Какво постигнахме още? Прозрачност. Хората вече са информирани какви вноски се правят в НОИ. Аз, например, също съм информиран като инвеститор в частен пенсионен фонд. Преди това не е било така. След това успяхме да децентрализираме

системата. Макар че сега с този ход, който прави НОИ за извършване на плащанията от неговите структури, до голяма степен става обратен процес – на централизиране. Аз бих направил дискусия и по този въпрос, защото тук има много интересни неща, свързани с информационното осигуряване на проблемите, с подготвеността ни за това, със самите осигурени лица как ще го приемат. Аз, като ректор и работодател, също мога да задам няколко въпроса как ще стане на практика това, защото и на мен ми се задават тези въпроси, но това е друга тема. Нашата тема днес е приватизацията. Обръщам се към младите изследователи, занимаващи се с тази проблематика. Струва ми се, че трябва да се напише една сериозна дисертация или труд по тези теоретико-методологически аспекти на приватизацията на социалното осигуряване, в които да се вкара проблематиката с пазара, с конкуренцията, с цената на услугите. Може ли да се говори за цената на услугите на осигурителните схеми, които се предлагат? За данъчното облагане и данъчните преференции? Много е важен и въпросът за държавната намеса. Какво е бъдещето на частния сектор в системата? Доколко държавата ще присъства там, доколко ще тя упражнява регулации? В това отношение има голям спор. След това някой трябва да осветли какви пазарни и непазарни дефекти има тук и как да ги овладеем, защото ако не овладеем тези дефекти, ще има конфликт, който може да доведе до промяна на взаимоотношенията между работодатели и синдикати и да възникне напрежение, поради това, че не сме успели да разкрием тези дефекти и съответно да им въздействаме, да ги променяме. Проблем има и с асиметрията на информацията. Социалното осигуряване е една огромна информационна система, не само финансова система. Според мен проблемът за информацията става основен проблем, особено сега, когато всичко се централизира и концентрира и плащанията по краткосрочното осигуряване се осъществява от Националния осигурителен институт.

Интересен проблем също са маркетинговите аспекти на управлението на пенсионните осигурителни дружества. Правят ли те това или не? Как формират своя портфейл? Какви осигурителни схеми предлагат? Дали мога да пожелаая и някои други осигурителни схеми? Но ми се казва: „Господин Павлов, само с диферирани вноски”. Друго не се предлага.

Благодаря ви! Извинявайте, ако съм говорил малко повече, но това е моя слабост. Тази проблематика ми е много близко и аз не мога да бъда безучастен. Още повече тук има много компетентни хора,

които отдавна познавам и са навлезли много дълбоко в тази проблематика. Благодаря!

Доц. д-р Г. Николов

Благодаря Ви, доцент Павлов! Вие действително събирате застрахователите на регулярните срещи в Свищов. Мисля, че социалното осигуряване може да стане територия на Висшето училище по застраховане и финанси, а застраховането – на Стопанската академия в Свищов. По този начин ще поддържаме подобри връзки между двете висши училища. Използвам случая да съобщя, че на заседание на Академичния съвет единодушно взехме решение за присъждане на първия наш почетен знак на Стопанската академия по повод на 70-годишнината от нейното създаване и за оказаната помощ при създаването и развитието на нашето висше училище.

Благодаря Ви, доцент Павлов, че въпреки напрегнатия ден в София намерихте време да се включите в нашия форум!

Колеги, имате ли въпроси към доцент Павлов, който ще си тръгне след малко, тъй като има и други ангажименти?

Заповядайте, доцент Дуранкев!

Доц. д-р Боян Дуранкев, преподавател във ВУЗФ

Разбира се, че въпросите са много сериозни, за да се шегуваме, но в порядъка пак на шегата и на сериозното, може би трябва да се каже, че теорията на съвременния неоленинизъм (от този век) гласи, че трябва да се приватизират секторите, които споменахте, а в държавния сектор да останат онези финансови лостове, чрез които да се управлява всичко.

Тази теория е сериозна и тя се базира най-вече на опита на Китай и Русия, където се твърди от различни учени че има подобно явление, и който върви блестящо в Беларус (държавата с най-високи темпове на растеж в Европа). Така че явлението е интересно, но вие споменахте нещо, което за нас, като теоретици, е много тревожно.

В момента ние не можем да обясним много неща, които прави бизнесът. Съвсем ясно е, че свободен пазар няма. В 1926 г. Кейнс доказва тази теза в статията си „Краят на свободната пазарна икономика”⁶ и с това слага точка на спора. Има ли днес сериозен учен, който да твърди, че няма асиметричност на пазарите и че действа „невидимата ръка” на пазара? Наистина, тя е „невидима”, понеже я няма... От тук и проблемите.

⁶ John Maynard Keynes, The End Of Laissez-Faire. L., 1926.

Първият проблем е как те, така наречените частни фондове, успяват да се ориентират в този объркан пазар. Аз нямам отговор. Малко са изследваните нови процеси. Например, изследвано е първоначалното натрупване на капитала (Маркс), но не и първоначалното разграбване на натрупания обществен капитал чрез официалните и неофициални гангстери (след 1990 г.). Освен това, не е ясно какви са точните механизми на мафиотската, корупционната и приятелската икономика у нас (това не е пазарна икономика). И т.н. Не познаваме реалните процеси, това е фактът.

Вторият проблем е липсата на научна терминология. Може ли да кажем, че акционерно дружество е частно? Може би романтиката се базира на илюзията, че ако някой има мизерна бакалийка или управлява някакво жълто такси, това е частно. И даже е прогресивното! Но да се твърди, че акционерното дружество е частно, това означава пак да се върнем към една дискусия от XVIII век. В смисъл, че по дефиниция акционерното дружество не е частно, особено когато се рой броят на акционерите и там не е ясно кой взема решения, освен така нареченият наеман мениджмънт (наемните ръководители). Липсва ни дефиницията. Това не е частно в собствения смисъл на думата. И оттук отпада тази дилема – държавно или частно.

Отпада и в друг романтичен план. Примерно, ако доцент Христосков работи в частен фонд, той е супер успешен мениджър и чудесна личност. Ако обаче отиде на държавна работа, той е „бюрократ” и лош държавник и стопанин. Подобна научна простащина обаче се преподава в учебните заведения и при това от доценти и професори, които се предполага че поне малко имат представа от действителността и могат да я обяснят! Препоръчвам ви една моя статия по този повод във в. „Монитор” от 1 ноември тази година – „Седемте смъртни гряха на десницата”. Десницата (не само у нас) е изключително идейно импотентна с поддържаната от нея овехтяла теория. Но бедата е, че на нас ни липсват понятията и даже дискусиите, а оттук се появява едно изкуствено диференциране между държава и частника. Обикновеният човек не може да се ориентира кое е позитивно и кое е негативно от двете, а в същност и едното и другото има някаква роля в системния подход. Фактът обаче е факт: много от частниците у нас направиха повече против себе си (чрез „бизнеса си”), отколкото можаха да сторят Маркс, Ленин и Живков.

Проф. д. ик. н. Методи Христов, преподавател във ВУЗФ
Кое е частното, според Вас?

Доц. д-р Б. Дуранкев

По дефиниция частното е единство на мениджър и собственик. В случая имаме пълно разделение на мениджмънта от собствеността на тези фондове, за които дискутираме сега. Така че може би трябва да се говори за нов тип партньорство между тази донякъде социална система: общество, държава и бизнес. Проблемът е в партньорството и по-добрата координация на различните функции, отколкото да се твърди на англо, че приватизацията е вълшебно средство за по-ефективно управление. Защото не е трудно даже човек от улицата да намери противните доказателства. Оттук натам, изчистим ли си ние теоретиците терминологията и решим ли казуса какво е все пак ХХІ век, струва ми се че вече няма да има две страни на барикадите или много страни. Оттук отпада в този контекст и проблемът за либерализацията (трудно мога да разбера кое е „либерализация” от икономическа гледна точка). Предлагам в науката да не впръскаме импотентна идеология. Мога даже да кажа, че САЩ са много по-строги в социалното осигуряване, даже базирайки се върху труда на Стийглиц - „Икономика на публичния сектор”, а и върху практиката на Германия, защо не. Но не мога да твърдя, че там, където преобладава едното или другото, е по-добро. Примерно, ако десният ми крак е по-дълъг, значи е по-добре, но ако левият ми крак е по-дълъг, е много зле. И едното, и другото е беда. Само представям като продължение на вашата съвсем интересна и правилна теза, че имаме теоретични проблеми, които трябва да изясним и да изчистим, за да решим донякъде тази мнима дилема. За всички има място под слънцето. Проблемът е може би в разделиението на функциите. Благодаря Ви!

Доц. д-р Г. Николов

Благодаря Ви, доцент Дуранкев! Една от целите на този форум е да се провокират въпроси, които да се изследват в теоретичен план. Винаги се възхищавам на подходящите примери, които дават с лека ирония. Действително трябва да се замислим в много случаи за примера с краката.

Други колеги? Заповядайте, професор Христов!

Проф. д. ик. н. М. Христов

Най-напред искам да поздравя доцент Христосков за труда, който е положил за доброто представяне на проблемите, които чухме. Успоредно с това ще се присъединя и към последната констатация, която направи другият мой колега, че ние се намираме в

терминологичен хаос. Аз имам усещането, че вместо да преодоляваме този хаос ние все повече го задълбочаваме. Нямам никакво очакване, че в скоро време ще настъпи значима яснота в това направление.

Темата, която обсъждаме действително е много интересна и аз се радвам, че тук има представители и на така наречените приватизатори. Наред с всичко друго, което доцент Павлов много успешно натрупа като проблеми, за мен възниква един много съществен въпрос, а той е: “Докъде трябва да стигнем в областта на приватизацията на социалното осигуряване?”, т.е. “Каква степен на приватизация да наложим?”, “Има ли някакви граници или ще се движим по правилата на махалото?”. За себе си аз никога не съм приемал такова движение като най-добро. Успоредно с отговорите на този въпрос не трябва да подценяваме и възможностите за ускоряване на темповете на приватизация в сферата на социалното осигуряване у нас. Става дума преди всичко за връзката на това ускоряване с по-високата степен на самоосигуряване. На тази основа аз си задавам въпроса: “Готово ли е населението ни, от доходна гледна точка, да вложи сега средства за тази цел и да отложи потреблението им за бъдеще време?” Нека не забравяме, че високата степен на приватизация в европейските страни има друга база, т.е., фундаментът, върху който тя се гради е по-високата доходност.

Всичко това ми дава основание да приема, че приватизацията на социалното осигуряване и свързаното с нея разширяване на самоосигуряването трябва много внимателно да се осъществяват. Най-добре е то да се базира на едно реално изменение на доходността на гражданите в нашата страна.

Другият основен въпрос, който си задавам, слушайки встъплението на доцент Христосков, е: “Все пак у нас, при тези условия на развитие на процеса, какъв е реалният интерес на онези, които се занимават с приватизация на социалното осигуряване и искат да бъдат негови приватизатори, т.е. какви са техните подбуди за това? Загатва се за нещо, което напълно съответства на пазарните принципи, т.е. за някакъв ефект, за някаква ефективност и за някаква печалба. Е ли това стремежът на тези субекти? Ако е така – добре, но ако не – защо го правят?”

Всичко това показва, че приватизацията на социалното осигуряване поражда много проблеми. Аз искрено се радвам, че нашето училище е инициатор на такава дискусия и съм напълно убеден, че има още много въпроси, които си заслужава да бъдат обсъждани на подобни форуми. Не случайно преди две-три години стартирахме с този форум. Определено мисля, че ще сгрешим, ако не

правим по-често подобни срещи. Вярно е, че ще трябва да отделим по няколко часа за тази цел, но съм убеден напълно, че те не са загубени. Те са равностойни на месеци четене и индивидуална работа.

Накрая искам отново да отправя моите най-искрени поздравления към докладчика по темата и да го уверя, че неговите усилия не са отишли напразно, а напълно са се оправдали.

Доц. д-р Г. Николов

Благодаря Ви, професор Христов, за поставените въпроси и сигурно ще чуем отговори на тях от присъстващите на форума, които започнаха приватизацията в социалното осигуряване. Използвам случая да кажа, че идеята за дискусияния форум преди три години беше именно на професор Христов. Настоящия форум трябваше да се проведе в края на 2005 г., но поради различни причини той не можа да се проведе през миналата година. Надявам се, че ще компенсираме забавянето му с една наистина професионална дискусия.

Заповядайте, госпожо Гонева!

Асия Гонева, конфедерален секретар на КНСБ

Благодаря ви! Позволете ми най-напред и аз да се присъединя към всички, които изказаха поздравления и удовлетворение от организирането на тази дискусия. Разбирам, че това е един институционализиран форум за преобладаващата част от аудиторията. Наистина е важно това, което се случва в тази зала. Искам също да извиня онези свои колеги и ръководители на организацията, които също получиха покани, но трябваше да поемат други задължения. На мен се падна тежката задача да представя организацията на вашия форум.

Макар в началото доцент Христосков да ме представи едва ли не като човек на Националния осигурителен институт, аз съм тук само в качеството на представител на организация - социален партньор, която има отговорности и в сферата на социалното осигуряване, което е в същност тема на днешния дебат.

Не се чувствам особено равностойна на хората, които тук участват, защото това са все имена известни, с много заслуги, с много високи познания. Но все пак ще си позволя няколко фрагмента по повод на дискусията, защото наистина, за мен е важно и в следващите изказвания да има развитие и мнение по това, което бих искала да поставя. Най-напред искам да кажа нещо по първия пункт, който доцент Христосков предложи във въпросите за дискутиране. В края на

своето експозе той сам разшири темата с добавянето и на моралните аспекти. Аз бих искала да дам още един щрих. Той е чисто синдикален, но не чисто български. Приемете, че това е една визия на европейския синдикализъм, защото действително има документи на Европейската конфедерация, в които има изразено такова усещане и възприемане по отношение на социалното осигуряване.

Социалното осигуряване за всяка страна, освен всичко друго, е и едно наследство за обществото. Това наследство е едно обществено достояние, което много често е завоювано и с цената на борби и жертви. От тази гледна точка ми се струва, че когато разглеждаме аспектите, възможностите и най-вече визията за приватизация на социалното осигуряване, на части от него, на елементи от него, винаги водещата, крайната цел, която трябва да преследваме, е все пак надграждане, подобряване на онова, което системата отдава на тези, за които е създадена. Струва ми се това е един много важен момент.

Хубаво е, че вие се опитвате тук да изчистите теоретичните проблеми. Ако има нещо, което, според мен, куца на развитието на българската осигурителна реформа, то е точно това, че много често се оправдаваме с липсата на време, с някакви много бързи и спешни политически решения и науката много не я чуваме. Затова през януари се приема нещо, което през декември се променя, или обратното. И това се е случвало не само веднъж.

Вторият аспект, който бих искала да помоля колегите, които ще взимат отношение по въпроса и вероятно в заключението, което доцент Христосков накрая ще направи да бъде третиран, е аспектът, свързан с разпространената теза, че големите предизвикателства, пред които са изправени всички осигурителни системи, от икономическо и демографско естество могат да бъдат преодолени, решени, изгладени само и единствено по пътя на приватизацията на социалното осигуряване. Вярна ли е тази теза или не? Икономическите и демографските предизвикателства и проблемите само на разходно-покривните системи ли се отразяват или те имат влияние и върху частните капиталови системи? Ако това е така, то кое е разумното решение, което трябва да се вземе, когато се преценява колко и докъде да отидем в предприемането на приватизационни процеси във всяко едно от техните измерения, когато става дума за социалното осигуряване.

Ще си позволя да кажа и няколко думи за терминологията, макар че не бих могла да дебатирам на равна с вас висота този проблем. Приемам това, което беше казано, че има терминологичен проблем. Ние наричаме допълнително нашето частно пенсионно

осигуряване. Аз съм убедена, че го нарекохме специално така не за да го обозначим по някакъв различен начин от общоприетото частно, от общоприетият термин *private*, а просто защото това беше начинът да покажем каква роля сме дали на това частно пенсионно осигуряване в рамките на общата сграда и архитектура на българската система на социалното осигуряване. Струва ми се в рамките на терминологията това е нещо, което е ясно. На мен поне така ми изглежда.

И последно – държавата. Много се заколебах, когато господин Димитров говореше в началото за това какво се е случило през 1994 г. Връщайки се към определението, което даде в началото доцент Христосков, за това що е приватизация в социалното осигуряване, аз се заколебах дали можем да наречем приватизация това, което стана през 1994 г., след като не сме направили това, което се съдържа, според мен, в даденото тук определение, а бе запълнена една ниша, която просто беше свободна. Т.е. нямаше прехвърляне на нещо от държавата, ние заехме тази ниша в рамките на съществуващото търговско законодателство. Ние, т.е. дружествата, но казвам ние, защото имам претенции моята организация да има особена роля за възникването им, но няма да споменавам кое бе първото дружество. Слава богу, рискът който тогава беше поет, сега изглежда оправдан, особено на фона на това, за което говори господин Димитров, т.е. на фона на процесите, които протекоха през периода 1996-1997 г.

Но да се върна на държавата. Каквато и да бъде степента на приватизиране на социалното осигуряване, струва ми се, че ролята на краен гарант е за държавата, защото така е решено във всички международни документи. Държавата е тази, която носи отговорност за това да бди нейните граждани да не бъдат оставени сами на себе си при настъпването на определени рискове. Как тя ще организира това – дали с участието на частни субекти или само с държавни институции – това е въпрос на виждане, на нагласа в обществото, на преценка за ефективност, но винаги последната гаранция и отговорност е за държавата. От тази гледна точка на мен ми се струва, че трябва да признаваме правото на държавата да може да влияе, да може да се намесва, но така, че да не препятства развитието на този бизнес. Завършвайки с това да дадем право на държавата да има своята роля, да може да гарантира за себе си своите функции на гарант, трябва да помним също, че развитието на тази индустрия зависи и от това доколко държавата ще я стимулира, като ѝ отстъпва присъщи на нея приходи, каквито са данъците.

Много важен въпрос засегна професор Христов, по темата какво е равнището на доходите, доколко можем да разчитаме, че при това

тяхно състояние тази индустрия в нейната не задължителна част може да просперира. Въпросът е и за справедливостта, и за степента на гарантиране на правата, и за социалната еднородност, която е огромно предизвикателство. Оттук, ако отидем и към моделите, ще стане много дълъг и интересен разговор, но за това сега няма възможност.

Завършвам с искрена благодарност, че сте ме поканили. Ще се радвам много, ако сборникът с материалите от форума ни бъде предоставен в повече екземпляри. Това зависи разбира се от вашите възможности. Но ако се налага ще потърсим и възможности да си платим.

Благодаря ви! Желая успех на този ваш форум не само в днешната му конфигурация, но като институция, ангажирана да дебатира по важни за обществото ни проблеми.

Доц. д-р Г. Николов

Благодаря Ви, госпожо Гонева! Доктор Желязко Христов поднесе извинение, че не може да участва във форума. Поканени бяха също така доктор Константин Тренчев, Димитър Манолов, Пламен Димитров, Божидар Божилов и Божидар Данев, защото тези въпроси засягат и работодателите, и тези, които трябва да защитават правата. Всички те ще получат сборника.

Заповядайте, господин Абаджиев!

д. ик. н. Никола Абаджиев, председател на Българската асоциация на дружествата за допълнително пенсионно осигуряване

Благодаря Ви, господин ректор!

Уважаеми колеги,

Наистина днес на този семинар с доклада на доцент Йордан Христосков, се поставят изключително актуални въпроси, за което го поздравявам. Нещо повече, според мен по-голямата част от въпросите се поставят за първи път не само в съдържателно отношение, но и за първи път се определят като понятия. Всичко това е свързано с проблеми, които тепърва предстоят да се решават в България. Искам искрено да поздравя г-н Христосков и за това, че намира, както винаги, смелостта да поставя такива въпроси, от друга страна заслужава адмирации и самото висше училище за съпричастността и навременността на поставянето на тези въпроси.

В своето експозе г-н Христосков определи своя доклад като маркиращ включените в него въпроси и проблеми. Запознаването с доклада поне за мен показва, че същия надминава това си качество, защото той е аналитичен и задълбочен в много аспекти. В този интересен доклад, са очертани и анализирани проблеми, които тепърва трябва да намерят своите решения. Тези проблеми трябва да бъдат анализирани от тук нататък още по-задълбочено както на фона на миналото, така и за условията на предстоящото, на бъдещето. В тази връзка искам да изкажа своето съгласие с колегите, които засегнаха въпроса за известно объркване в терминологията и понятия, които използваме в сферата и практиката на социалното осигуряване. В този контекст ми се днес бих искал да включа понятието „приватизация”.

Ще засегна един въпрос, който си зададох слушайки изказалите се. И въпросът е, наистина ли пенсионноосигурителните дружества могат да бъдат наречени приватизатори на дейността по пенсионното осигуряване? Какви са мотивите за такова мислене? Моето лично разбиране, че такова мислене е неоснователно, защото придържайки се към тесния смисъл на понятието “приватизация” ние не можем да установим някакъв процес или акт на смяна на собствеността. В действителност пенсионноосигурителните дружества не взеха никаква собственост, защото както е известно, дейност по допълнително пенсионно осигуряване в България до тяхното появяване не съществуваше и налице нямаше никакви активи – материални или финансови, които да бъдат предмет на приватизация. Пенсионноосигурителните дружества и първите допълнителни пенсионни фондове определиха своя предмет на дейност, създадоха свои функции, предложиха нови неизвършвани досега услуги на населението и практически изградиха своята дейност по допълнителното пенсионно осигуряване на пусто място. Те не отнеха нещо от някого, не прехвърлиха към себе си някак чужда собственост. Правейки връзка с понятието “приватизация” бих казал, че те направиха това, че оставиха собствеността на този, на който в действителност. А каква е, и на кого е собствеността в доброволните пенсионни фондове? Собствеността е на хората, на осигурените лица. Те внасят свои пари, които са тяхна собственост и те си остават такива. Това е главното завоевание на тези допълнителни пенсионни фондове и въобще на дейността по допълнителното пенсионно осигуряване.

Също така, говорейки за термини, може би всички колеги, които познават нормативните документи, са забелязали, че в никой

документ в не е използвана думата „частно” .Причините за това са най-различни и някои от тях бяха отчетени още при написването на първите правилници, първите нормативни документи за допълнителното пенсионно осигуряване. Едната може би чисто психологическа причина е, че в българското общество има неприязън към думата, втората е, дали услугите по допълнителното пенсионно осигуряване могат да бъдат определени като “частни услуги”.

Друг терминологичен, понятиен проблем и свързан с въпроса, дали можем да използваме понятието „частна пенсия”, което според мен първосигнално и неосъзнато се използва. Така стои въпроса и с понятието „частно осигуряване”!

Както се вижда не си разрешавам да давам точни определения за споменатите понятия. Правя само опит да илюстрирам терминологичния хаос, който съществува в социалното осигуряване, който беше посочен и от други изказали се преди мен. Трябва обаче да се отбележи с тревога, че този хаос води до немалки проблеми в осъществяването на самата дейност на допълнителното пенсионно осигуряване и нейното развитие както в теоретически, така и практически план.

От тук и от доклада на г-н Христосков следва най-важния въпрос – как ще продължим ? Според мен нашата страна навлиза в една по-сериозна фаза на приватизацията, и това е приватизацията на услугите в социалната сфера. В това отношение ние в България имаме един наистина специфичен опит, който доцент Христосков определи като проникване в допълнителните услуги или в някои социални дейности, които досега са осъществявани от държавата. На мен много ми харесва, това, което той поставя като проблем. Именно приватизацията на социалното осигуряване като политика за обединяване на икономическите и социалните цели на обществото. Аз бих продължил тази мисъл с това, че в бъдеще ние трябва още по-строго, категорично и заедно с обединяването трябва да разграничим още по-ясно и категорично задълженията, отговорностите от една страна на държавата, а от друга страна на пенсионноосигурителните дружества, на допълнителните пенсионни и здравни фондове както и на всички други форми, които ще се появят в сферата на социалното осигуряване. Според нас не трябва да се върви към тоталното изместване на държавата от тази сфера, към принижаване на нейната роля, така както беше направено в някои други страни. Нашият опит е друг и той трябва да бъде отчитан.

Допълнителното пенсионно осигуряване и изграждането на неговите втори и трети стълб беше едно допълнение, надграждане на

съществуващата вече пенсионна система. По този начин тази система стъпи на три здрави крака. Това е опитът на България, който доказва във времето своята жизнеспособност. Смятам, че засилването на ролята, разширяването на обхвата на допълнителното капиталово пенсионно осигуряване ще бъде, и трябва да бъде за сметка на разширени функции, по-големи задачи, по-големи отговорности при категоричен и строг надзор на държавата върху тази дейност. Тази дейност трябва да се наблюдава и оценява постоянно, защото не трябва да се забравя нито за миг, че в случая става дума за „бели пари за черни дни”, т.е. държавата не може да се оттегли докрай и да остави това в други ръце. В нея – държавата трябва да останат преди всичко функциите на контрола. От друга страна основна функция, отговорност и задължение за държавата и занапред трябва да бъде динамичното и съвременно развитие на първия стълб от обществената система – задължителното обществено социално осигуряване. Този стълб трябва да бъде стабилен и добре балансиран с другите части на системата, защото и сега, и в бъдеще държавата ще носи социалната отговорност по отношение на своите граждани. Обществената система т.е. първия стълб трябва да осигури такива доходи и условия за живот след пенсиониране, които да дадат възможност на гражданите след завършване на трудовия живот да живеят нормално. Всичко останало в тази тристълбова социална система трябва да формира и осигурява така да се каже екстрите на пенсионерския живот - богатството на гражданите, запазването на тяхното равнище на живот по същия начин, по който те са живели, разходвали, потребявали както по време на своя активен трудов живот.

В заключение, искам още един път да поздравя висшето училище и доцент Христосков за изключително актуалния доклад и изключително актуалната тема, която тепърва трябва да анализираме, да обогатяваме и да я поставяме на вниманието, както на обществото, така и на управляващите.

Благодаря ви за вниманието!

Проф. д. ик. н. М. Христов

Ще направя само една реплика. По повод на това, което каза господин Абаджиев, никак не ми се иска да търсим частното или държавното в това, че парите са на хората. Може ли да кажем, че банките, които функционират в България, не са частни? Частното се

оценява през призмата на капитала, с който работи дружеството. Това е единствения критерий.

Доц. д-р Богомил Манов, преподавател в УНСС

Тогава да го анализираме. Има и държавни предприятия, които са акционери в частни пенсионни фондове. Имаме и осигурители, които са държавни предприятия, които дават тези средства на работодателите с преобладаващо държавно участие. Можем ли да кажем, че се дават частни пенсии? Не се дават частни пенсии.

Проф. д. ик. н. М. Христов

Не говоря за частни пенсии. Говоря за собствеността на дружествата, които управляват тези средства, т.е. за собствеността на техния акционерен капитал.

Григор Димитров

Капиталът на дружеството е несравнима величина спрямо активите.

Проф. д. ик. н. М. Христов

Не говоря за активите, а за собствеността върху акционерния капитал.

Григор Димитров

Ние, фондовете, дълго време сме се борили против това да ни наричат частни фондове. В предишните години, като кажеш частен фонд, смятат, че отиваш да крадеш от осигуровките на хората.

Проф. д. ик. н. М. Христов

Вие докажете, че не крадете. Защо трябва да се срамувате, че участвате в приватизацията на социалното осигуряване?

Ст.н.с. II-ра степен д-р Митко Димитров, директор на Икономическия институт към БАН

Искам да взема отношение по този въпрос. Ще ви обясня защо. В началото бях изненадан от това, че ме поканихте. Аз не съм застраховател, не се занимавам със застраховане, но доход все пак заради авторитета на училището и на присъстващите и не съжалявам. Интересно ми е. Частното застраховане, не се притеснявайте от тази дума, ме интересува дотолкова, доколкото виждаме примери, много успешни примери в Западна Европа, Великобритания специално,

когато точно средствата на тези фондове стават едни от най-големите инвеститори, и самите те след това стават собственици на акции. Най-големият собственик на акции във Великобритания са пенсионните фондове. Така че моят интерес е именно от тази гледна точка, кога ще започне, по какъв начин контролът ще позволи, защото имаме проблеми сега с контрола по отношение на портфейла, ще позволим ли на българските фондове осезаемо да участват в инвестирането и оттам в ускоряването на растежа на българската икономика.

След това дойде провокацията от доцент Дуранкев (съжалявам, че той си тръгна, но виждам, че интересът продължава). Според мен няма объркване, няма проблеми с терминологията. Има си частно, има си и държавно, в зависимост от това кой притежава. Ако акциите са притежание на частни лица, фондът е частен, няма никакви проблеми в това. По отношение на приватизацията – действително доцент Христосков използва по-разширително понятие, но в началото той даде различното тълкуване на самата дума „приватизация”. Може би ви смущава това, че няма прехвърляне. Няма стари съществуващи институции, които да бъдат изкупени или след това продадени на някои други, но така или иначе в широк план те заемат част от дейност, с която преди това се е занимавала само държавата. Така че в разширителен план може да се използва думата „приватизация”. Има промени, може би това не се отчете. Категорично не съм съгласен с това, че частна собственост има само там, когато мениджърът е и собственик. Това е много стеснено, много ограничително тълкуване на нещата. Но самата частна собственост има промени в последните десетилетия в развитите страни, при нас също се наблюдава този процес. Собствениците - юридическите лица, институционалните собственици, заеха много висок дял от частната собственост. Но това също е частна собственост. Вие, когато купите след това частите в създаването или част от акциите, ще бъдете частни собственици на корпорациите, които ще купите. Това, че държавата контролира и се намесва много активно, това е от самия характер на дейността. Освен, че сте бизнес, ако може да използвам това, има такива гранични области, там, където се предоставят обществени услуги - здравеопазването, образованието, социалното осигуряване или обществените монополи. Там държавата не може да позволи приватизация, ако не си осигури много силни възможности да контролира дали продуктът все пак се предлага по предназначение, дали не стават някакви деформации в тази област. Според мен няма такъв голям проблем по отношение на терминологията. Благодаря ви!

Доц. д-р Б. Манов

Искам да благодаря на доцент Христосков за много добре направения и структуриран доклад, за добре представените въпроси, тъй като те ще бъдат определящи за един относително продължителен период от време отсега нататък. Вярно е, че те са изложени малко схематично, но в един доклад може да се изложат само така. Хубавото и позитивното е, че в доклада е направен опит да се обхване цялата проблематика.

Ще се опитам да дам отговор на някои въпроси, които се поставиха, а не да правя изказване, тъй като това все пак е дискуссионен форум. Хубавото при него е, дори аз бих предложил, че когато някой вземе думата след това други да вземат отношение по казаното, за да може в края на краищата да стане дискусия, защото само в нея се ражда истината.

Ще започна с някои констатации на госпожа Гонева, които считам за абсолютно верни. Тя каза, че социалното осигуряване е едно наследство. Да, така е, социалното осигуряване е наследство. То беше наследство от 1989 г., наследство от 2000 г., ако решим да делим нещата на етапи, наследство е и към днешна дата. Вярно е, че в обществото ни протичат много разнообразни процеси. Налице са отрицателни демографски тенденции, налице е застаряване на нацията. Очакванията са, че към 2030 г. България ще е 6,5 млн. души. Като цяло българската част от нацията, мога да кажа смело, намалява. За съжаление продължава и тенденцията на изтичане на млади и кадърни хора от страната. През последните 4-5 години средно около 70 хиляди годишно напускат страната, а това са млади хора, които утре биха могли да осигурят възпроизводствения процес на населението в по-големи параметри. Не е добро наследството, не е добра ситуацията в държавното обществено осигуряване. На всички ни е известно това и аз едва ли откривам нещо кой знае какво. Нещата са въпрос на възможности, а икономиката към настоящия момент не е в състояние да осигури това, което политиците често пъти обещават без да могат реално да го направят, тъй като обещанията не са подплатени с икономическите реалности. От тази гледна точка един от възможните варианти е разнообразяване на системата, за което днес по същество сме се събрали. Основният въпрос в това двуединство, в това разнообразяване на системата е доколко държавни, доколко частни осигурителни фондове. Това е може би най-тежкият въпрос, на който едва ли някой в тази зала има задоволителен и аргументиран отговор, защото, ако него го има, нямаше да има нужда от днешния форум. За мен държавата не може

да абдикира от някои присъщи нейни функции. От това, че тя като цяло, а и в Конституцията е записано, е гарант за социалната политика в държавата, въобще за социалното развитие на държавата. В същото време разходно-покривната система, на която функционира първият стълб, има негативи, които не бих искал да коментирам, които в една или друга степен бяха притъпени след 2000 г., бяха направени добри крачки в развитието на първия стълб и са налице видими положителни резултати. В добра светлина оценявам също развитието на втория и третия стълб. В добра, но въпросът е доколко. От графиката, която доцент Христосков показва, се установява, че във втория стълб – стълбът на допълнителното задължителното пенсионно осигуряване, с характерните за него професионални пенсионни фондове – натрупванията бележат постоянен устойчив ръст. И ако обърнете внимание на третия стълб, натрупванията по същество, не мога да кажа, че намаляват, но те са със силно затихващи функции, т.е. 50 цели натрупвания. Какъв извод можем да направим от това нещо? Че у нас се развива онова, което е задължително. Първият стълб – да, добре, с позитивите за бъдещ втори стълб, които сега изрично няма да подчертавам. Вторият извод е защото вноската от 2 %, 3%, 4 % следващата година ще стане 5 % и ще има още по-големи натрупвания. Обикновено в публичното пространство се дава информация, която е вярна. Ето колко много натрупвания има в техните осигурителни фондове и от тези натрупвания се правят изводи, че след не дълъг период от време – 2020 г., когато започнат плащанията в универсалния фонд, процентът на заместване ще е по-голям и за родените след 31.12.1959 г. възможностите за задоволяване на потребностите им ще са значително по-големи. Това в определена степен е така, но аз лично имам определени резерви и ще ги споделя след малко. Обещах да отговоря на някои от въпросите, които се повдигнаха. Възникна въпрос: „Какво приватизираме?” Аз често пъти го задавам, тъй като чета лекции в УНСС по дисциплината „Финанси на социалното осигуряване и частните осигурителни фондове”, т.е. не само пенсионното, но и здравното, и осигуряването за безработица и професионална квалификация. Често пъти питам студентите какво приватизираме и те в първия момент са стъписани, притеснени. Чувам най-различни неща, в това число едва ли не парите на хората. Онова, което се приватизира, е услугата. Поне за мен нещата изглеждат така. На този въпрос имам отговор и за мен той е, че се приватизира услугата в социалното осигуряване. След това, в какво отношение има нови конкуренти? Възникна въпрос: „Какво трябва да бъде мястото на НОИ в процеса на конкуренция?” „Има ли някакво специално място?”

Моето мнение е, че НОИ трябва да е неутрален в този процес, защото говорим за конкуренция, а когато изведем една структура напред пред останалите, тогава вече идваме до монопол и разрушаване на конкурентната среда. Не знам кой спомена, че професионалните фондове, които започват да функционират от 01.01.2007 г., са четвърти стълб. Те не са четвъртия стълб и по мое дълбоко убеждение мога да го аргументирам. Те са към третия стълб, където имаме фонд с доброволни парични вноски. След това се говореше за конкуренцията при частното осигуряване. Не искам да утежнявам дискусиата, защото на практика съм един от участниците в осигурителния пазар от 1994 г. до 2004 г., с прекъсване от една година. Бях изпълнителен директор и главен изпълнителен директор на една пенсионна компания и работихме заедно с колегите Димитров и Абаджиев. Вярно е, че стартирахме и поставихме основите на допълнителното осигуряване през 1994 г., но видяхме и много нелицеприятни неща. Ще се въздържа да навлизам в подробности от рода на заставяне и задължително вписване на лицата в конкретни фондове, значи едно обезличаване на конкуренцията, а ако това е изключение, бих си замълчал, но в определена степен това беше една печална практика. Казвам го, защото съм бил свидетел на тези неща. По-нататък - участието на осигурените лица в управлението на осигурителната система. Сега осигурените лица участвали в управлението на осигурителната система. Смяя да твърдя, че те не участват в управлението на системата. Съжалявам, че колегата Петков си тръгна. Някой изглежда визира участието в попечителските и в консултативните съвети. Това са структури, формирани от реално представени по равен брой представители на съюза на работодателите, на синдикатите и на осигурителното дружество. Ролята на тези попечителски и консултативни съвети е сведена до минимум. Те имат само консултативно и без решаващ глас отношение към въпросите, които се разглеждат. На практика осигурените лица не участват в контролирането на частните осигурителни фондове.

Налице е и друга тревожна тенденция. Сега, след като излязох от системата, от полето на реалната практика, мога да я кажа. Налице е тенденция, която фаворизира определени дружества от гледна точка на създадена нормативна уредба и подтиска други. Много целенасочено, например, първоначално беше направена наредбата за прехвърляне на осигурени лица от едно дружество в друго. Тя фаворизираше тези дружества, които имаха най-голям брой осигурени лица, на базата на завареното статукво вече се преразпределяха от избраните за периода на възникване за получаване на правото на

избор осигурени лица към съответните дружества. Впоследствие тази наредба беше преработена и в определена степен подобрена, но към днешна дата тя стопаира бизнеса. Отворете интернет страницата на Комисията за финансов надзор и вижте какви са прехвърлянията след 2005 г. Те намаляха драстично. Какво се оказа? Че през периода 2004–2005 г. имаше интерес и отведнъж той затихна. Смея да твърдя, че нотариалната заверка е направена толкова тромаво и сложно, и то е направено умишлено. Вече се създава впечатление, че това е направено, за да защитят вероятно нечий интереси. Не мога да кажа чий и какви интереси, но, убеден съм, това са интересите на големите фондове.

И накрая, защо се създават частни пенсионни фондове? Да печелят ли? Те се създават не само за да печелят. Съвсем нормално е да се печели, но те се създават и на практика за да възпроизведат много по-добро качество. Налице е разнообразие от осигурителни продукти, такива, каквито една структура-монополист не би могла да представи. Те се създават, за да се увеличи броят на осигуряваните лица, т.е. да се увеличи осигурителната съвкупност. Да, на практика това се получи. Те се създават и да формират определена осигурителна култура у населението, въпреки че това не е самоцелно, което към днешна дата също е факт, независимо, че тя не е такава, каквато ни се иска или би ни се искало да бъде.

Това са въпросите, които предизвикаха у мен интерес. Готов съм да дискутирам с всеки един от вас и да защита позиции, че това, което казах не е голословно, а аргументирано.

Григор Димитров

Само да кажа нещо като продължение. Става дума за доброволното пенсионно осигуряване. Едва ли не, като го дискутираме, ние му правим некролог. Това е един нов и неразработен пазар и не е вярно, че населението няма финансови възможности. България е на второ място по консумация на мобилни услуги в Североизточна Европа. Годишната консумация минава 1 млрд. лв. Всеки има такава техника. Консумация на алкохол и какво ли не. Т.е. ние нямаме осигурителната култура да помислим за нашето бъдеще, да си правим, макар и малки вноски от самото начало и по този начин да се осигурим. Продължава да битува у населението мнението, че едва ли не някои ще се грижи за тях на стари години. Свърши се с тази работа.

Прави впечатление, че осигуряване си правят хора, които имат доходи между 300 и 500 лв. А тези с доходи над 500 лв. не се

осигуряват. Значи те имат големи финансови възможности. Да, труден е финансовият пазар. Много трудно се върви с доброволното пенсионно осигуряване. Ние навремето ходехме и правехме цели предприятия. Такива няма. Всеки сам трябва да си направи осигуровката. Още повече, че на пазара има много конкурентни продукти. Ето, сега дават 40 лв. като ваучери. Кое ще предпочетат хората – ваучери или пенсионно осигуряване? Второ, здравното осигуряване навлиза много силно на пазара. Т.е. за нас, пенсионните фондове, е истинско предизвикателство да направиш доброволно пенсионно осигуряване. Истинско предизвикателство е! Разбира се, има конкуренция за някои неща, но това е нормален процес, всичко ще си дойде на мястото с времето.

За печалбата, от която професор Христов много се интересува. Които първи вложиха пари в пенсионните фондове, спечелиха много и сега ги продават. Браво! Те първи поеха риска, финансираха тази дейност в България и сега печелят.

И накрая, за терминологичния хаос. Аз имам едно предложение, ако се приеме. Нека Висшето училище по застраховане и финанси да стане център, да възложи дипломни работи, научни разработки и да въведе порядък в хаоса на терминологията на пенсионното осигуряване. Да има такава дискусия. Когато се готвят нормативни документи, свързани с пенсионно осигуряване, висшето училище със свои представители да бъде терминологичен коректор. Защото ние, пенсионните фондове, имаме много патетично тълкуване. Те тълкуват едно, ние знаем друго и се получават спорове, а всеки спор носи санкция, при това персонална. Правя това предложение, ако се приеме, ще е много добре. Трябва да има такъв център. Още повече, че доцент Христосков е ръководител на департамента и има опит. Може да се привлечат специалисти, да се мисли по този въпрос и да не прехвърляме проблема – има хаос, ще трябва да се събирате, пак има хаос, и така вечния хаос. В това отношение смятам, че научните изследвания закъсняват след практиката. Ако чакаме да изясним терминологията, да узаконим всички работи – що е конкуренция, що е приватизация, няма да има фондове.

Доц. д-р Г. Николов

Благодаря Ви, господин Димитров! Благодаря и на доцент Манов. Намерението на висшето училище е кръгът от изследователски проблеми в социалното осигуряване да бъде основно наш. Ще разговарям с доцент Христосков за възможността да

създадем работна група за социалната сфера, защото вие имате достатъчно богата практика и опит и, съчетавайки науката и практиката, да търсим по-добри решения на някои от дискутираните въпроси. Поемам като ангажимент да работим заедно.

Станислав Димитров, главен изпълнителен директор на ПОК „ДСК Родина” АД

Представявам ПОК „ДСК Родина”, но интересът ми на настоящата дискусия е провокиран и от това, че съм докторант в Университета за национално и световно стопанство. Загуба на време и на ресурс ще бъде, ако не произлязат конкретни предложения от тази дискусия, които по-нататък, да се реализират под някаква форма.

Тъй като времето напредна, ще спомена само няколко неща, провокирани от дискусията. Разглеждам настоящата дискусия като неща, които са безспорни и неща, които са спорни. За мен през всичките тези години безспорното е, че се създаде индустрия, че се създадоха администратори, които могат да функционират успешно по-нататък и да поемат част от функциите, които в момента държавата изпълнява. За мен е безспорно, че се извършиха някои наченки на приватизация. Дали ще бъде услуга, досега не е било наречено открито като приватизация, но съгласете се, ако държавата не беше създала предпоставки да функционират тези фондове, нямаше да го има днес това нещо. Изключвам не само втория, но и третия стълб за доброволното осигуряване. Това, което е също безспорно, че тези фондове постигнаха успехи. Те гарантираха правата на осигурените лица и управлението на техните средства, и като разпределяне на доходност. Някой ще каже висока доходност, но смятам, че това е доходността, която гарантира реално нарастване на парите във времето.

Разбира се има и проблеми. Спорните неща, лично за мен са, че тази реформа трябваше да бъде по-радикална. Ще дойде време, ако днес не се вземат някои решения, хората да не се интересуват от универсалните фондове поради това, че там парите са малко. 300 лв. натрупване, колко са? Нали те ще нарастват, но каква пенсия ще осигурят? Като се прехвърлят два пъти. Господин Бисер Петков ще каже - 20 лв. е много. И е прав, защото на 300 лв. 20 лв. са много.

Повдигнаха се и някои въпроси за конкуренцията. Имам усещането, че някои неща се правят така, че да се консолидира пазарът. Някой ще каже: „Това е добре, защото ще се намалят разходите по управлението и администрирането на фондовете.” Аз съм на обратното мнение, че това не е добре. Едва ли някой ще

подкрепи тезата, че когато има монопол, дали това са две или три дружества, това е добре за осигурените лица и пазара. Това, което ми се ще да кажа, е, че за съжаление тук на дискусиата не присъстват законодателите. През всички тези години ние, като фондове, не успяхме да ги привлечем достатъчно активно в разработването на някаква програма или стратегия. Действително, когато се приемаха законите през 1999 г., имаше наченки на стратегия. Имаше съгласие между синдикати и работодатели, НОИ, социалното министерство и фондовете, което после се промени. Сигурен съм, че ако не беше записан конкретния размер на вноската в Универсален пенсионен фонд преди две години, увеличението то 3% на 5% нямаше да се случи сега (става дума, че вноската от 01.01.2007 е 5 %). Винаги го има този политически риск. Свидетели сме и за страни, в които са записвани вноски, които впоследствие са променени като размер законодателно. Унгария е такъв случай. Но е добре и ми се струва, че сега е моментът да се разработи някаква програма или рамка, защото в противен случай след три години отново ще се правят същите констатации.

Повдигнаха се много други въпроси, което е добре. Надеждата ми е в тази област да може да се привлече законодателят като реален участник в решаването на проблеми.

Доц. д-р Г. Николов

Благодаря Ви, господин Димитров! Отново ще кажа, че разбирането на ръководството на висшето училище и лично на доцент Христосков е, че има една ниша, в която трябва да се съсредоточат усилията и да има по-голяма координация. Ще проведем разговор със специализираните парламентарни комисии за по-тясно сътрудничество и подпомагане. Вие, като докторант в тази сфера, също можете да подпомогнете теорията и практиката.

Уважаеми колеги, приятно ми е да ви уведомя, че президентът на висшето училище, доцент Вазов, който не можа да се включи в началото, поради участие в Академичен съвет, направи всичко необходимо да уважи нашия форум и темата, която дискутирахме. Благодаря Ви, доцент Вазов.

Заповядайте колеги!

Николай Славчев, главен методолог на ПОД „Алианс България” АД

Набелязах много въпроси, по които искам да взема отношение, но няма да го направя, защото не разполагаме с достатъчно време. Най-дискутираният въпрос на днешния форум беше колко от фондовете за допълнително пенсионно осигуряване могат да бъдат наречени “частни”, както и че съществува терминологичен хаос. Искам да ви върна към една кръгла маса, проведена във Варна през 1996 г., когато на тогавашните наши лектори се постави същия въпрос. Техният отговор беше, че собствеността не е определяща. Тя се мени във времето. Определяща е приоритетната цел, която се поставя. Ако приоритетната цел на въпросните образувания е да се гарантира печалба за осигурените лица, то каквато и да е тяхната правна форма, те са частни, защото обслужват предимно *личните, частните интереси на осигурените*. По отношение на държавната собственост, ако може да бъде наречена така, критерият беше същия, а именно - приоритетната, основната цел, която в този случай, наред с всички други, е защитата на *публичните интереси*.

В кръга на шегата, спомням си анекдота за мъдреца, когото попитали как може да е толкова мъдър, как успява да постъпва винаги мъдро. Той отговорил, че когато му поставят въпроси, първо си помисля за нещо глупаво и ... просто не го казва. Ако проследим практиката на допълнителното пенсионно осигуряване през всички тези години, ще видим, че липсата на термина „частен” и отсъствието на негова дефиниция в публичното пространство може да се разглежда не толкова като терминологичен хаос, а по-скоро като проява на мъдрост, а именно, че през тези години не заявихме неща, за които още не бяхме подготвени. Сега, след като изминахме пътя след 1994 г., имаме достатъчно опит и възможности да кажем кое как се нарича. Това обаче не омаловажава факта, че имаме действаща пенсионна индустрия, която функционира в полза на интересите на населението. Благодаря ви!

Доц. д-р Г. Николов

Благодаря Ви, господин Славчев!

Уважаеми колеги, позволете ми още веднъж да благодаря на доцент Христосков за това, че докладът, който разработи и беше предоставен предварително за запознаване, провокира участниците в настоящия форум за съдържателни и професионални изказвания, а с отговорите на въпросите се получи една по-широка картина. Искам да благодаря на всички, включително и на тези, които по една или друга причина трябваше да си тръгнат по-рано, за това, че уважихте нашия форум.

Обръщам се към господин Абаджиев! Предлагам заедно с ръководената от него асоциацията ежегодно да провеждаме форуми, на които да се дискутират проблеми на социалното осигуряване. Включването на законодателната и изпълнителната власт в тези форуми сигурно ще подпомогне в определена степен управлението на тази сфера.

Заповядайте, господин президент!

Доц. д-р Григорий Вазов, президент и председател на Настоятелството на ВУЗФ

Благодаря на всички участници в дискуссионния форум. Извинявайте, че не можах да дойда навреме, но съм и декан в УНСС и трябваше да присъствам на заседание на Академичния съвет. Но мисля, че мога да компенсирам закъснението си. Каня участниците във форума да разгледаме новата учебна база на висшето училище, след което да продължим разговорите в заседателната зала на четвъртия етаж, в която ще има малък коктейл. Надявам се, че ще уважите поканата ми, защото има какво да видите в училището и какво да ви кажем за неговото развитие.

Благодаря ви още веднъж!

